הײנט | „Radomer-Kielcer Leben“ 19 (769) | — Opłata pocztowa — uiszczona ryczałtem. | XVI־ער יאַהרגאַנג | פרײז 25 גראָשען

ראַדאָמער־קעלצער לעבען

Radom, dnia 12 maja 1939 r.
ראַדאָם, פרײטאָג כ״ג אייר תרצ״ט
טעלעפאָן פון רעדאַקציע 18 - 15

אָבטײלונג פאַר קעלץ
פאַר׳ן אינהאַלט פון די אַנאָנסען איז די רעדאַקציע נישט פעראַנטוואָרטליך.

אָבטײלונג פאַר אָסטראָוויעץ אָפּאַטאָוו, וויערשובניק און סביבה

„טאָז“
געז. צו פאַרהיטען ס׳געזונד פון דער יודישער בעפעל־קערונג אין פוילען — אָבטײלונג אין ראַדאָם
...ZOZ"
...ony zdrowia ...dowskiej w ...olsce
Oddział w Radomiu
מאַכט בעקאַנט די נישט פאַרמעגליכע בעפעלקערונג פון ראַדאָם, אַז פון
5 מאַי ה. י.
קען מען פערשרײבען קינדער אויף די זומער־קאָלאָניעס אין גאַרבאַטקע
אײנשרײבונגען קומען פאָר פון 9 ביז 2 און פון 4 ביז 6 נ. מ.
אין ביוראָ פון „טאָז“ (זשעראָמסקי 13)

HERBATA z DZWONKIEM
BELL-TEA
świetnie smakuje

יודען וועהלער!

זונטאָג דעם 21־טען מאַי 1939, דאַרף דעצידירט ווערען דער גורל פון דער זעלבסטפערוואַלטונג פון אונזער שטאָדט. אין דעם טאָג וועט קומען צום אויסדרוק דער ווילען פון דער ראַדאָמער בעפעלקערונג, ווער ס׳זאָל זי פערטרעטען און פערטײדיגען איהרע אינטערעסען אין ראַדאָמער שטאָדט־ראַט, וועלכער וועט, במשך דער פרישער קאַדענץ דעצידירען וועגען אַלע פראַגען וואָס זענען נוגע אונזער שטאָדט.

די יודישע בעפעלקערונג אין ראַדאָם, וועלכע דערפילט איהרע פליכטען פאַר דער מלוכה און אונזער שטאָדט וועט נישט בויגזאַם קעמפען, פעראײניגט אין אײנהײטליכען יודישען בלאָק, אַז דער שטאָדט־ראַט זאָל רעאַליזירען אונזערע גערעכטע פאָדערונגען, וואָס ס׳ליגט אין זײן קאָמפעטענץ.

דער פעראײניגטער יודישער בלאָק געהט צו די וואַהלען:

גרײט צו ברענגען קרבנות בײם פערטײדיגען די פוילישע מלוכה

קעמפען פאַר אַ געזונטער שטאָדט־ווירטשאַפט און פאַר דער אַנטוויקלונג פון אונזער שטאָדט

שיצען די אינטערעסען פון דער יודישער בעפעלקערונג אויף אַלע געביטען פון לעבען, אָהן אונטערשיד פון שטאַנד, אָדער קלאַס

צוזאַמענאַרבײטען מיט די גרופּירונגען, וועלכע וועלען זיך בעציהען לאָיאַל צו אונז און זײן גרײט צו רעאַליזירען אונזערע גערעכטע פאָדערונגען

יודען וועהלער!

אויף די קאַנדידאַטען ליסטעס פון **פעראײניגטען יודישען בלאָק פיגורירען אויסגעפּרובטע געזעלשאַפטליכע טהוער, וועלכע זענען אײך בעקאַנט פון זײער מסירת־נפש׳דיגער טעטיגקײט פאַר׳ן יודישען כלל.**

די זעלבע זענען ווײטער גרײט צו דערפילען זײערע שווערע פליכטען, צו פערטײדיגען דעם יודישען כבוד, צו פערטײדיגען די אינטערעסען פון דער פון דער יידישער בעעלקערונג אין ראַדאָם.

קאָמיטעט פון פעראײניגטען יודישען בלאָק
ציוניסטישע אָרגאַניזאַציע
אָרג. פון אַלגעמײנע ציוניסטען
„מזרחי“
„אַגודה“
פרויען־אָרג. „וויזאָ“
נײע ציוניסטישע אָרגאַניזאַציע
סוחרים־פעראײן
קלײנהענדלער־פערבאַנד
האַנדווערקער־פעראײן (וויטאָלדאַ 10)
פעראײן פון יודישע קאָמבאַטאַנטען
אומפּאַרטײאישע אינטעליגענץ
אומפּאַרטײאישע אָרטאָדאָקסען

דאַנקזאַגונג

דערמיט דריקען מיר אויס אַ דאַנק דעם ה׳ **דוד רובינשטײן זשעראָמסקי 11** פאַר זײנע געשאַנקענע קלײדער פאַר יודישע פליטים.

דער יוד. פליטים = קאָמיטעט
אין ראַדאָם.

Z okazji zaślubin
p. *Guty Flumenówny*
z p. *Pinchesem Kohenem*
w Lublinie
serdeczne życzenia
zasyła
Radom. Szmulek Holckener.

וואַל־קאָמיטעט פון „בונד“ פּראָפ. פעראײנען און האַנדווערקער אין ראַדאָם.

זונטאָג דעם 14 ד. י. 6 אַ זײגער נ. מ.
קומט פאָר אין לאָקאַל פון
יודישען האַנט. קלוב רווינסקאַ 1

אַ גרויסער וואַהל = מיטינג
פאַר האַנטווערקער און קלײנהענדלער

מיט דער בעטײליגונג פון ה׳ **ז. פינקעלשטײן** (פון וואַרשאַ) און אָרטיגע חברים. קומט מאַסענווײז.

דער וואַהל־קאָמיטעט

SZKOŁA
Kierowców Samochodowych
Sławomira Supronowicza
Radom, Koszarowa 3
przyjmuję wpisy na nowy komplet.
Szkoła posiada własne warsztaty reperacyjne przy ul. Nowogrodzkiej № 20.
Informacje od 9 - 12 i od 13 - 2

ישראל משה און פרוי גיטעל מאַלקוסמאַן
אונזער גוטע שכנים, צו דער האָכצײט פון זײער ליבע טאָכטער
אײדעל
מיט ה׳
מרדכי גערטנער
אַ האַרציגען מזל־טוב און דעם יונגען פּאָר אַ גליקליכע צוקונפט.
יאַנקעל מאָשקאָוויטש מיט פרוי און קינדער.

צו דער חתונה פון ה׳
מרדכי גערטנער
מיט פר״ל.
אײדל מאַלקוסמאַן
ווינשען מיר פיעל גליק.
לײטשע און **מאיר הערץ**

אַ גוטער פאַכמאַן בײ אַ קרײץ־זעג
היבלאַרקי קעסטלעך מאַכען זוכט אַ פּאָסטען.
מעלדען זיך אין דער רעדאַקציע פאַר י. ג.

יהודית קרשברג ז״ל

די וואָך איז אַוועק אײנע פון די ליכטיגסטע געשטאַלטען אין אונזער שטאָדט, די פרוי פון ר׳ וועלוועל שו״ב יהודית ז״ל, וועלכע איז געווען בעקאַנט מיט איהרע מדות טובות: פרומקײט, בעשײדענקײט און גרויסע נדבנות, ספּעציעל פאַר איהרע קרובים, וועלכע זי האָט אויסגעהאַלטען עטליכע פאַמיליעס.

אַלײן נישט האָבענדיג קײן קינדער האָט זי בײ זיך ערצויגען עטליכע קרובים פון קינדווײז אָן און צו זײ געווען ווי אַן אײגענע מוטער. פיעל יאָהרען זיך געראַטעוועט אויף אַן אונהײלבאַרע האַרץ־קראַנקהײט. געשטאָרבען כ׳ אייר תרצ״ט און דעם זעלבען טאָג געקומען צו קבורה.

ת. נ. צ. ב. ה.

ווילט איר האָבען סאָלידע אַרבײט
ווילט איר האָבען הערליכע דרוק
מיט די נײעסטע מאָדערנע שריפטען
צו ביליגע פרײזען
100 וויזיט קאַרטען 1 זל.
בעשטעלט נור אין **דרוקערײ**
פון **ד. שײנבוים**
ראַדאָם, זשעראָמסקי 21

ווילט איהר האָבען קלאָרע, זויבערע וועש, נײע גאַרדעראָבעס, שנײ־ווײסע פאַרהאַנגען,
גיעס נאָר צו וואַשען און פאַרבען אין דער בעקאַנטער
כעמישער פאַרבערײ און פּראַלניע פון דער ערשטקלאַסיגער פירמע
A. Hempel
Centrala **Stare Miasto 7** telefon 19 - 70
Filje Zeromskiego 1
Zeromskiego 21
Zeromskiego 59
Traugutta 11
ווער ס׳האָט זיך נאָך ניט איבערצײגט זאָל פּרובען און וועט זײן ענטציקט פון דער שענער, עקספּעדישער און פאַכמענישער אַרבײט. ס׳ווערט אויך געוואַשען אויף טריקען — ביליגע פרײזען! —פּינקטליכע אויספיהרונג סאָלידע בעהאַנדלונג קומט און איבערצײגט אײך
צענטראַלע: אַלטע שטאָדט 7 אָפּיצ. טעל 70 - 19
פיליעס: זשעראָמסקי 1 טראַוגוטטאַ 11
זשעראָמסקי 21, זשעראָמסקי 59
ביליג צו וואַשען קאַפּעלושען

אויף דער נעכטיגער זיצונג אין שטאדט=ראט

האט דער איידעלער קריסט און ליבעראל ד״ר שטשעפאניאק שארף פעראורטיילט דעם ראסיזם

אויף דער זיצונג נעכטען דאנער־שטאג ביינאכט, איז געהערט געווארען אנ׳אויפריכטיגע שטים פון אנ׳עהרלי־כען און ליבעראלען פאליאק, וועלכער האט אמשארפסטען פעראורטיילט דעם ראסיזם און די שנאה צו יודען.

די שטים האט אויפגעהויבען דער איבעראל־געשעצטער און איידעלער קריסט, דער בעקאנטער אויגען דאק־טאר שטשעפאניאק.

נאכן אויסהערען פערשידענע קאמו־ניקאטען, וועלכע זענען געווארען פאר־געליינט פון פרעזידענט גזשעטשנא־ראווסקי, האט דער ראטמאן ד״ר שטשע־פאניאק געבעטען א ווארט און אנגעגעבן פאלגענדע דעקלאראציע:

היות ס׳האט זיך בעוויזען אין גאס א וואהל־אויפרוף פון קאטוילישען בלאק, אונטער וועלכען עס פיגורירט אויך מיין נאמען – ערקלער איך, אז דאס איז געטוהן געווארען אהן מיין וויסען. איך האב אזא אונטערשריפט נישט געגע־בען, און א י ך האב דערצו קיין שום שייכות נישט.

און הגם – זאגט ווייטער ד״ר שטשעפאניאק – ער איז נישט קיין שטרענג - פראקטיצירענדער קאטאליק, האלט ער אבער פאר דער גרעסטער עוולה צו בענוצען זיך מיט דער רע־ליגיע ביי וואהלען, ווען מען איז נאר אויסען צו כאפען א שטים פונ׳ם וועהלער.

אבער א גרויסע אומרעכט – האלט דער רעדנער – איז דאס פונאנדערפוי־קען דעם ראסיזם. ער בעטראכט די יעני־גע וואס פערשפרייטען אזא „תורה" פאר די גרעסטע שונאים פון דער מלוכה, ווייל זיי זענען אויסען צו צוברעכען די מלוכה פון אינעווייניג. דעריבער גרעניצט ער זיך אב מיט פעראכטונג פון די דאזיגע לייט

די דעקלעראציע פון ד״ר שטשעפא־ניאק, וועלכע איז געווען דער טשוואק פון דער זיצונג, האט ארויסגערופען א שטורם פון אפלאדיסמענטען ביי אלע ראטמענער.

פרעזידענט גזשעטשנאראווסקי טיילט מיט דעם שטאדט־ראט, אז אין אונזער שטאדט קומען צו בקרוב א רייה גרויסע פאבריקען, וואס וועלען בעשעפטיגען א גרעסערע צאהל ארבייטער און אזוי־ארום וועט זיך די די ארבייטסלאזיגקייט אין שטאדט פערקלענערען.

צי דערמיט ווערט אויך געמיינט די יודישע ארבייטסלאזיגקייט – דאס שיינט אונז, אינטערליגט א גרויסען פראגע־צייכען און דערויף – וועלען דארפען ענטפערען די ניי־אויסגעוועהלטע יודישע ראטמענער.

דאס וועט זיין זייער ערשטער עג־זאמען!

אנדערטהאלבן מיליאן זלאטעס האט געצייכענט ראדאם מיט׳ן פאוויאט

דערונטער 30 = פראצענטיגער יודישער אנטייל — ראדאמער יודישע בעפעלקערונג געצייכענט קרוב 500 טויזענד זלאטעס

לויט פראוויזארישע אויסרעכנונגען האט ראדאם מיט׳ן פאוויאט געצייכענט אויף דער לופט־שוץ־הלוואה בערך אנ־דערטהאלבען מיליאן זלאטעס, אין דער דאזיגער סומע געהט אויך אריין דער יודישער אנטייל, וואס בעשטעהט פון קרוב 500 טויזענד זל. – איבער 30 פראצענט.

אין דער ציוניסטישער באנק, ווי־טאלדא 2, זענען געצייכענט געווארען 847 דעקלאראציעס אויף א סומע פון 79,240 זלאטעס, אויף דער הלוואה; אויפ׳ן „פאן" – 620 זל. פון פאלגענדען ה״ה און אינסטיטוציעס: מענטליק און שותפים –300 זל. יורשים פזשעדנאוועק – 200 זל. קימפעטארען־פעראיין – 100 זל. א. גוטמאן 20 זל.

אין דער קאסע־קרעדיטאווע פון סוחרים און אינדוסטריעלער, זשעראמסקי 17 זענען דורכגעגאנגען 276 דעקלא־ראנטען אויף א סומע בערך 40 טויזענד זל.

אין דער באנק־אודזיאלאווי זשעראמ־סקי 9 – זענען געצייכענט געווארען 340 דעקלאראציעס אויף א סומע פון 22 טויזענד זלאטעס.

פון די אנדערע בענק, קאנסארען, און פון יודישען פראפאגאנדע־קאמיטעט ביי דער גמינע, האבען מיר נאך נישט בעקומען קיין גענויע אינפארמאציעס, וויפיעל זיי האבען געזאמעלט.

א גאנצע וואך גיט ארויס דער יו־דישער פראפאגאנדע־קאמיטעט דיפלא־מען די אלע סובסקריבאנטען, וועלכע האבען געהעריג דעקלארירט אויף דער נעציאנאלער הלוואה פאר לופט־פערד־דיגונג.

„שווייגט ענדעקעס!"

אונטער אזא קאפ האט די פ. פ. ס. ארויסגעגעבען א פלוג־בלעטעל אויפן אדרעס פון ענדעקישען לידער אדוו. גאיעוויטש.

עס איז א פאלעמיק אויפן באדען פון די וואהלען צום שטאדט־ראט. דער ענטפער דער ענדעציע איז א מעכטי־גער, א צושמעטערענדיגער. די ארגו־מענטען, וואס די פ. פ. ס. שטעלט ארויס זענען שטיקער פוילישע געשיכ־טע, בעלויכטען מיט א וואהרהאפטער און קלארער שיין, וואס דעמאסקירט ביז ארונטער די צבועקישע און פאלשע פרצופים פון די ענדעקעס. יעדעס ווארט אין פלוג־בלעטעל איז דער ריינער אמת און ביז גאר איבערצייגענדיג, אז אפילו א טויבער, אדער א בלינדער קאן דעם דאזיגען אמת נישט פערלייקענען, אויב די אנדערע חושים זענען ביי זיי נאך נישט פערטעמפט און אבגעטויט.

דאס איז א פלאם־פייערדיגער ענט־פער געגען וועלכען די ענדעקעס מוזען בלייבען מאכטלאז און פערשעהמט, אויב בושה איז נאך ביי זיי פארהאן.

אין פעפעסישען ענטפער געפינט זיך א פראגמענט, וועלכער איז געווידמעט די „מעשים טובים" פון די ענדעקעס אין פשיטיק, אדזשעוואל און מישלעניץ, געגען אידען.

די פעפעסישע אויסגאבע ענדיקט זיך מיט די ווערטער:

„שווייגט, איהר, ענדעקעס. טוט אייך אן אין טרויער, און האט חרטה אויף אייער שענדליכער פערגאנגענהייט; שווייגט און בעדויערט אייערע זינד; בעשיטען זיך די שטערענס מיט אש, קלאפען אין הארץ אריין על חטא און בעטען דעם פאלק מחילה – אט דאס איז אייער ראליע אין דעם היינטיגען פוילען".

כוס תנחומין לאחנו **בינום דורן**

לרגלי מות **דודתך**

בעבודת הביתרית והממלכתית תנחם

מפקדת וקן בית״ר ברדום

זרבבל און שפנער אויף וואהל־מיטינגען

די בעקאנטע שריפטשטעלער און די פאפולערע ארבייטער־טוער פון פועלי־ציון און בונד זרבבל און ב. שפנער טרעטען מארגען ארויס אויף די וואהל־מיטינגען מיט רעפעראטען.

חזן ראנטאל דאווענט מיט׳ן כאר

היינטיגען שבת דאווענט חזן ראנטאל מיט׳ן כאר אין שוהל.

שטיצט די געז. „טאז"

א הערצליכען מזל־טוב ווינשען מיר אונזער פריינט

פ י ש ע ל ב ע ר ג מ א ן.

צו זיין האכצייט מיט פר״ל.

ה ע ל א ר א פ ש ט י י ן

גליק און צופרידענהייט דעם יונגען פאר און נחת די עלטערען.

חיים יוסף גוטמאן און פרוי.

ידידי=בריוועלעך פון „פיהרער" צום „דוטשע" און צוריק

אויף א בריוועלע צו מיין ידיד=נפש ר׳ גרונם שמעלקע.

אל כבוד ידידי ר׳ גרונם שמעלקי נ״י הנה, זייה וויסען, ידידי, אז כ׳האב פאר דיר גאר „וואזשנע" נייעס. וועסט פשוט נבהל ונשתומם ווערען.

שטעל דיר פאר, כ׳האב פערכאפט די קארעספאנדענץ צווישען די צוויי „גדולי הדור" פון רוים און בערלין. איין קליי־ניגקייט: די פאסט פון „פיהרער" צום „דוטשע" און פערקעהרט: פון דוטשע צום „פיהרער", שטעל־אויף ידידי, די אויערען. ס׳איז סוד־סודות, ממש פלאי־פלאים...

כ׳וועל געהן כסדר און דיר איבער־געבען דאס ערשטע ידידי־בריוועלע: פון „פיהרער" צום „דוטשע".

אלזא הער, וואס דער „פיהרער" שרייבט צו דער צווייטער האנד זיינער:

טייערער בעניעלע, קרוינישע בעניטא!

איך בין דיר מודיע, אז מ׳האט ארומגערינגעלט מיין „לעבענסראאום". ס׳איז מיט מיר גארנישט אזוי היימלעך דער ענגלענדער האט מיך אריינגעקרי־גען אין זיין פאלאפקע אריין, דער טשעמבערליין מיט׳ן רעגען־שירם האט מיך אריינגעפיהרט אין א בלאטע, ס׳איז מיר נישט געהויבען. כ׳האב געמיינט, אז כ׳וועל קענען לאנג טשאקען. כ׳האב געמיינט, אז מיט׳ן בלויזען געשריי, וועל איך איינגעמען גאנץ אייראפע און אונ־טערטעניג מאכען אלע פעלקער. דער־ווייל האט מען מיך דערקנס׳ט און דער עולם האט זיך גענומען בונטעווען. ס׳איז גארנישט גוט און נאר דו איינער בע־ניעלע קאנסט מיך ראטעווען. נאר דיין רוים קען ברענגען א ישועה פאר מיין ענגען, פערקלעמטען „לעבענסרוים". ק ו ם, לאמיר ז י ך פערליבען, לאמיר שפילען א ר א מ א נ ס, לאמיר זיך פעסטער צוקושען, לאמיר מאכען א מיליטערישען בונד. דו האסט הארמאטען און איך האב הארמאטען, און מ׳וועט זיי דערציילען אין טאטענ׳ס־טאטען... געדענק און זאג מיר נישט אב.

המצפה לישועת

דיין אדאלף

דאס איז בריוועלע נום. 1 אהין – קיין בערלין. יעצט קומט בריוועלע נום. 2 אהער – מיט א טרער:

ידידי ר׳ אדאלף נרו שמאלז

דיין ליבע - בריוועלע דערהאלטען. כ׳דאנק דיר פאר דיינע הייסע געפיה־לען צו מיר. כ׳וועל דיר אבער זאגען דעם אמת, אז כ׳בין שוין גראה און אלט געווארען פון דיין ליבע. וואס ווילסטו פון מיר האבען, כ׳האב דאך שוין נישט קיין כח צו דיר! דו ברענסט און מיר איז שוין קאלט אין די ביינער. דו וועסט מיך אויפעסען מיט דיין ליבע. ניין. ברודערשי, דאס עסק געפעלט מיר נישט. דו וועסט איינגעמען לענדער אהן איין שאס, אהן בלוט־פערגיסונג, אהן געלד־הוצאות און מיך וועסטו שיקען אין פייער אריין! וויפיעל האב איך בע־צאהלט פאר אביסיניע, פאר שפאניע און אפילו דאס קליינע אלבאניעלע וויפיעל האט מיך נעקאסט! כ׳האב אריינגעלעגט דמים מיט ממון. דאס קלענסטע שטי־קעלע ערד קאסט מיך מענשען, בלוט און געלד. כ׳ווייס דיין קאמבינאציעלע, דו ווילסט טאקע אזוי: אז איך זאל שי־סען, אוועקלעגען מיינע מענשען, ווייזען כח, כדי דיר זאל גרינג געהן, כדי מ׳זאל זיך שרעקען פאר דיר, אז דו קענסט אויך בעווייזען פייער און שווערד ווי איך דיין שותף. א דאנק מיר געהט עס דיר. אבער רובנו של עולם איך האב דאך שוין נישט קיין כח. ס׳קאסט מיך שוין צו־טייער דיין ליבע־שפיעל. עס געהט מיר מיט דער פוטער ארא‌ב, שלים־שלימזל׳דיג. כ׳האב שוין באלד א תל־געמאכט פון א העלפט פון מיין פאלק לאז שוין געמאך, האק־אב פון דיינע אנעקסיעס. ווארום אויב דו וועסט געהן ווייטער, טאר איך דאך נישט בלייבען זיצען מיט פערלעגטע העגד. ס׳וועט דאך פאלען מיין פרעסטיזש, אז כ׳וועל בלייבען זיצען ווי א גולם. ס׳וועט זיין א חרפה און א שאנד.

טייערער אדאלף!

דערבארעם דיך אויף מיר. לאז מיך כאפען דעם אטעם, ווייל כ׳האב דאך שוין נישט קיין כח דיר נאכצולויפען. כ׳ווייס דו ווילסט עס און טאקע צו דעם שטרעבסטו ליבער אדאלף, אז ווען דו וועטסט אויפהערען און מאכען א שטיקעל פויזע, זאל איך אנהויבען, כדי מ׳זאל דיך לאזען צו־רוה און מ׳זאל זיך נע־מען צו מיר. כ׳ווייס דיין כונה, אבער איך קען דאך נישט פאר דיר בעצאה־לען מיט אזוי פיעל בלוט און געלד. דערום אפעליר איך צו דיר זאלסט מיך אבלאזען, איבריגענ׳ס ווייס מען שוין, אז דיינע „קאוואלען" זענען לויטער בלאף. מ׳האט דיך געכאפט ביי דער האנד.

ליבער אדאלף, הער מיין עצה, געה אוועק. חאסט אבגעטוהן דיינס, האסט געוויזען דיין פאלק דיין גבורה, דיין כח, דיין שטארקייט; האסט איינגענומען פעלקער און לענדער – איז טאקע די ריכטיגע צייט, זאלסט־אוועק גיין און ריף־צוריק דעם קייזער ווילהעלם און גיב איהם איבער די ממשלה און זאג אזוי: איך אדאלף האב געטוהן מיינס און יעצט גיב איך איבער דעם אלטען קייסער ווילהעלם א גרויס און שטארק דייטשלאנד און זאל ער ווייטער פירען. אט דאס וועט זיין קלוג פון דיין זייט און דו וועסט ארויס פון דער קלעהם, וועסט ניצל ווערען פון אנ׳אונפערמייד־לעכע קאטאסטראפע און דיין נאמען וועט מיט ריהם פערשריבען ווערען אין דער געשיכטע. אויב דו ווילסט קען איך דיר צוהעלפען. איך וועל שי־קען מיין קעניג עמאנועל מיט די מלכה קיין בערלין, כדי צו דערוועקען חשק אויך ביי דיין פאלק צום דעם אלטען קעניג ווילהעלם. ווילסט אדאלף? – אויב יא – איז עס געמאכט. כ׳שיק שוין ארויס דאס קעניגליכע פאר פון איטאליע צו דיר קיין דייטשלאנד.

ממני ידידך בעניטא בק״ק רוים.

דאכט זיך, ידידי גרונם שמעלקע, א שיין בריוועלע פון בעניעלעס זייט, וואס ניט. האז דוכט זיך, קלארע דיבו־רים, אמת׳ע דברים היוצאים מן הלב! אלא וואס דען? ווי אזוי האט אבראמ־טשיקל פון בערלין, פארט בעצווינגען בעניעלע פון רוים? ווי אזוי, וועסטו פרעגען, האט ער אים דאך געפיהרט בגעוואלד צו דער חופה אונטער דער מוזיק פון מיליטערישען ארקעסטער? ווי אזוי האט ער איהם פארט גענויט צו א מיליטערישען בונד?

דערויף, ידידי, ענטפערט מען, אז ר׳ אדאלף זאל האבען געשריבען א צווייט בריוועלע, אז באים בעניעלע וועט זיך טאקע איינשפארען, וועט ער כאפען ביי איהם א שטיק טעריטאריע. אז ס׳איז נישטא קיין פרנסה, לאזט דער מאן אויס דעם כעס צום נאהנס־טען, צום טייערסטען – צום ווייב. גע־גען אנדערע קען ער נישט זיין קיין תקיף. זיי האלטען איהם אנגעבראכען די ביינער. יא, אזוי ארום, שמועסט מען, האט ער איהם גענומען מיט כח. ר׳ אדאלף ווייסט יא ווי „שטארק" ס׳איז זיין שותף. קיינער ווייסט נישט דעם „סוד" ווי ער. און דעריבער האט ער איהם טאקע אבגעסטראשעט... א בעוויז – זאגען מענשען – איז עס, וואס די בני־געסטאפא מיט די נאצישע גדולים, גענערעלער און אפילו מילי־טער האבען זיך בעוויזען אין מלכות רומא...

און ס׳איז איהם געלונגען דעם „פיהרער". ער האט דעם שותף זיינעם אריינגעקריגען פעסט אין די הענד. מ׳האט זיך ווידער צעקושט און גע־שוואוירען ליבע אויף אימער און עוויג.

נאראנים, וואס זענען האלבע נביאים, זאגען אבער, אז ס׳איז א מיתה בנשיקה. ס׳וועט זיך אויסלאזען מיט „שיאנא" און „ריבען"...

ס׳איז די מעשה מיט יענעם מלמד, וואס האט געזאגט: קיין געלד האב איך נישט, לאמיך כאטש קינדער האבען. און ער האט אבגעשיט א גאנצען פיע־קעלעך מיט קינדער וואס זענען ארומ־געלאפען בארוועס און נאקעט, פאר־דארט, פערקווארט מיט אפענע הונגע־ריגע פיסקלעך און געשריגען: טאטע. ברויט! זיי האבען איהם אזוי לאנג געפייניגט, ביז זיי האבען איהם פון דער היים פעריאגט און ער האט גע־מוזט אנטלויפען, איבערלאזענדיק א תהו ובהו, א רעוואלוציע און הפקרות אין דעם היים...

ס׳האט זיך איהם פערשמעקט ליבע דעם ארימען מלמד – האט ער געהאט.. ער האט זיך געפרעהט מיטן ווייב, זיך צופיעל געקושט מיט איהר און געוואלט פערשרייען דעם הונגער מיט ליבע, מיט ראמאנסעווען – האבען איהם שפעטער די קינדער, די פרוכטען פון דער הונגעריגע ליבע פעריאגט, פער־טריבען.

אזא סוף וועט „ער" האבען...

דאס איז מיין בריוועלע.

דיין **נח׳קע.**

Po czwarte-
nie jest wcale droga
rodzima kawa
Enrilo!

די אורבאניסטיק האט ווידער אויפגעלעבט.

נאך א געוויסע הפסקה האט די אורבאניסטיק ביי אונז אין שטאדט ווידער אויפגעלעבט. מ׳האט ווידער אנגעהויבן זארגען פאר דער עסטעטיק, פאר דער פערשענערונג פון אונזער שטאדט.

די לעצטע טעג ווערען בעזוכט די הייף אויף דער זשעראמסקי גאס, פון א ספעציעלע קאמיסיע, וואס אבסערווירט און איז בודק, צי דער אויסזעהן פון די פארקאנעס און קאמערן הארמאנירען מיט די רעמאנטירטע און געטינקעוועטע הייזער.

על פי רוב זענען גישט נושא חן די יודישע הייזער. די פאנאראמעס, די „הינטערקען" פון די יודישע הייף ענטשפרעכען נישט, לויט דער קאמיסיע, די עסטעטישע כללים און פאסען זיך בכלל נישט אריין מיט זייער אויסזעהן אין סאמע צענטער שטאדט.

די אלטע פארקאנעס און קאמערן ווערען, אויפן בעפעהל פון דער קאמיסיע, אומגעווארפען. זיי פאלען „קרבנות" פון דער מאדערניזאציע און אייראפעאיזאציע.

די בעלי-בתים פון יענער גאס האבען יעצט א שטיקעל ארבייט אויפצושטעלען די פלויטען מיט די קעמערלעך על-פי נוסח עסטעטיק און לויט אלע פאדערונגען פון היגיענע און פיינשמעקעריי.

פערשטעהט זיך, אז אויף אויפצושטעלען די פארקאנעס און צוריק אויפבויען די קאמערן זענען נויטיג בעלי-מלאכות ווי סטאלער׳ס מאליער׳ס, שלאסער׳ס און סתם שווארצע ארבייטער, וועלכע מען קען ביי יודען געגוג געפונען.. די יודישע בעלי-בתים פון יענע אורבאניזירטע הייף, האבען אבער דערפון „פערגעסען" און ביי דער גאנצער ארבייט פון אומוווארפען און אויפשטעלען ווערט קיין איין יודישער ארבייטער נישט בענוצט.

אין א צייט פון אורבאניסטיק דארפען די יודישע הויז-אייגענטימער דוקא יא פיהלען און פערשטעהן די לאגע פון יודישע ארבייטער, וועלכע דרעהען זיך ארום ארבייטסלאז און האבען נישט ביי וואס און וואו צו ווערען בעשעפטיגט.

ביי די יודישע ארבייטער און סתם פרנסה׳לאזע יודען, וואס ווילען געהן פערדינען מיט די הענד, הערשט אנדערע אורבאניסטיק, נישט אין זין פון שיין-מאכען און ריין-מאכען זייערע הייזער, וועלכע זייס ערמאגען נישט, נאר אין זין פון ווערען אויסגערייניגט פון די פרנסות, פון נישט צוגעלאזט ווערען צו קיין שום זאך.

אונזערע יודישע בעלי-בתים, ווען זיי זענען מקיים די מצוה פון אורבאניסטיק פון פערשענערען די הייזער און די הייף, דארפען ווי אויך געדענקען אין די אויסגערייניגטע יודישע פרנסות פון יודישע בעלי-מלאכות און ארבייטער, קרבנות פון גאר א נייעם מין אורבאניסטיק, וואס רייניגט אב יודישע פלאצובקעס, יודישע ווירטשאפטליכע פאזיציעס און שטויסט זיי אין די ארעמס פון נויט און דלות.

עס ווערען געזוכט ראדאמער יורשים נאך א רייכער אמעריקאנער ירושה.

אין ראדאם האט מיט יאהרען צוריק געוואהנט א געוויסע יודישע פרוי געלא שרה מיאדעסקא, צוזאמען מיט איהרע עלטערען אברהם און צלווה מיאדעסקא. די עלטערען האבען פון ראדאם אויסגערייזט קיין אמעריקא און דערנאך אריבערגענומען זייער טאכטער געלע.

ווען די פאמיליע מיאדעסקא האט זיך געפונען מעבר לים, האבען זיי אין די מלחמה-יארען געשיקט שטיצע יעדען מאנאט 20 רובל זייערע קרובים אין ראדאם: משה גערעמפשניידער און חיים פישעל שערמאן.

ספעציעל האט זיך מיט גערעמפשניידער׳ן און שערמאנען פעראינטערעסירט די פרוי געלא שרה מיאדעסקא, וועמען זיי האבען אנגעהערט אלס שוואגער׳ס.

זינט א געוויסע צייט ווערען די צוויי ראדאמער שוואגערס משה גערעמפשניידער און היים פישעל שערמאן געזוכט פון דער אינטערנאציאנעלער געזעלשאפט פאר ירושה-ענינים אין שטראסבורג (פראנקרייך). עס האנדעלט זיך נעמלעך וועגען א רייכע ירושה פון זייער שוועגערין געלא שרה מיאדעסקא.

די אינטערנאציאנאלע ירושה-געזעלשאפט אין שטראסבורג, האט געשריבען א בריעף צו הרב קעסטענבערג, אנפרעגענדיג דעם אדרעס פון די ה״ה גערעמפשניידער און שערמאן.

אין בריעף ווערט אנגעגעבען, אז געלא סארא מיאדעסקא איז געבוירען געווארען אין ראדאם אין יאהר 1884 און אין 1918 האט זי נאך געוואהנט מיט איהרע עלטערן אין ראדאם. דעמאלט זענען זיי אוועק קיין אמעריקא און פון דארט געשטיצט איהרע שוואגערס גערעמפשניידער און שערמאן.

די אלע, וואס האבען א ידיעה וועגן די דערמאנטע צוויי ראדאמער יודען ווערען געבעטען צו מעלדען אין קאנצעלאריע פון הרב קעסטענבערג.

קאנפערענץ וועגען פעראייניגען צוויי יודישע אינסטיטוציעס.

אויף דעם 18 מאי ה. י. איז בעשטימט אן׳אלגעמיינע פערזאמלונג אין דער געזעלשאפט עזרה. אויף דער דאזיגער פערזאמלונג דארף ענטשיעדען ווערען די פראגע, צי עזרה האט ווייטער צו עגזיסטירען, צי נישט.

באלד ביים איבערנעמען די עזרה האט די היינטיגע פערוואלטונג געשטעלט א תנאי, אז זי לאזט זיך וועהלען ביז׳ן דערמאנטען טערמין. און ווען נישט די וויכטיגקייט פון דער פסח-אקציע, וואלט זי לחלוטין נישט מסכים געווען צו שטעלען זיך אין שפיץ פון דער עזרה. די פערוואלטונג האלט ווארט און דעם היינטיגען 18 מאי גיעט זי איבער דעם גורל פון דער אינסטיטוציע אין די הענד פון דער אלגעמיינער פערזאמלונג.

בעפאר אבער דאס געשעהט, איז דעם היינטיגען זונטאג גערופען געווא־ען אין דער עזרה א קאנפערענץ פון איר פערוואלטונג מיט דער פערוואלטונג פון לינת-הצדק.

די קאנפערענץ האט געהאט פאר אנאויפגאבע ארומצורעדען די מעגליכקייטען פון פעראייניגען דיביידע אינסטיטוציעס, וועלכע זאלען זיך געפונען אין לאקאל פון עזרה.

די איניציאטיוו דערצו האט געגעבען די היינטיגע פערוואלטונג פון עזרה, וועלכע האט בעפולמעכטיגט צו אינטערהאנדלען וועגען דעם, די ה״ה גרין, ווייספוס, איידעלבוים, מ. ריכטמאן, בירענבוים, וויינסרויב; פון צווייטען צד זענען געווען פערטרעטען די ה״ה דענטיסטען אנשער, פריידאס, פרוי לאסטמאן און די ה״ה איטשע פישמאן און שפערבער — פארשטעהער פון לינת-הצדק.

די קאנפערענץ האט עזרה גערופען דערפאר, ווייל דורך א פעראייניגונג מיט׳ן לינת האפט זי צו קענען ווייטער בלייבען עגזיסטירען. ביידע אינסטיטוציעס שוואנקען, זענען געשלאגען אויף חסרון-כיס; איז דעריבער, איידער ביידע זאלען אונטערגעהן, איז גלייכער, אז זיי זאלען בלייבען לעבען אינאיינעם אונטער איין דאך.

דערביי האט עזרה פארגעשטעלט איהר נדן: לעגאטען, א שענעם לאקאל, וכדומה.

דער לינת האט אין פרינציפ מסכים געווען, שטעלענדיג דערביי א בעדינג, אז עזרה זאל פערזיכערען זיין בודזשעט אדער ווי דענטיסט אנשער האט געזאגט קלאר און קורץ: לינת, וועט געבען קראנקע, דאקטוירים, אפטייקען און עזרה זאל געבען געלד. ווייל אנדערש וועט דער לינת פון דער פעראייניגונג גאר נישט מרויח זיין און זיין לאגע ווערט מיט גארנישט בעסער ווי פריהער.

צום סוף פון דער קאנפערענץ איז בעשלאסען געווארען, אז דער לינת זאל אנטייל נעמען אין דער אלגעמיינער פערזאמלונג פון עזרה, אויף וועלכער ס׳וועט נאך אמאהל בעריהרט ווערן דער ענין פעדאייניגונג.

מיר פון אונזער זייט ווילען נאר צוגעבען, אז די פעראייניגונג אן פאר זיך וואלט אפשר געווען געווינשען, ווייל זי וואלט געווען געדיענט פאר אן׳עקספערימענט פון צענטראליזירען אלע פילאנטראפישע אינסטיטוציעס אונטער איין לייטונג. אבער דערביי מוזען מיר בעמערקען, אז עזרה, אום כדי זי זאל ווייטער פארטזעצען איהר עגזיסטענץ, איז נישט גענוגענד, אויסצופולען די טעטיגקייט איהרע בלויז מיט מעדיצינישער טעטיגקייט פון לינת. עזרה האט חוץ דעם אויך פאר זיך א ברייט פעלד פון ארבייט. מיר מיינען נישט דא בלויז איהרע אקציעס פון שלש פעמים בשנה: פסח, קוילען, בוסק, נאר א סטאבילע הילפ׳ס-טעטיגקייט א גאנץ יאהר און אויף שבת, און יום טוב, אזוי ווי אין די אמאליגע צייטען.

די עזרה ברויך נישט אונטערגעהן, זי האט אונבעדינגט אן׳ארט אין שטאדט אבער נאר דאן, יוען זי וועט פיהרען א סטאבילע, פיין-געארדענטע הילפ׳ס-טעטיגקייט.

און דאס קען בעוויזען ווערען ביי א גוטען ווילען און דורך עהרליכע איבערגעגעבענע מענשען.

פוילישע פרעסע פאדערט ארויסצושיקן דעם יודישען הויז-ווירט שלמה זיידענוועבער קיין קארטוז-בערעזע.

דער היגער יודישער הויז-ווירט שלמה זיידענוועבער האט זוכה געווען צו שטעהען אין די גאזעטען. און נאך ווי אזוי!

איבער דער גאנצער ברייט פון „דזיען-דאברי" איז אויפגעשריבען מיט גרויסע, פעטע שריפט זיין נאמען. ער ווערט טיטולירט אין סאמע קאפ פון ארטיקעל אלס קאנדידאט נומער 1 קיין קארטוז-בערעזע.

מיט וואס האט זיך דער ה׳ שלמה׳לע זיידענוועבער איינגעקויפט אזא „יחוס"?

אויף דעם גיעט אן׳ענטפער דער „דזיען-דאברי" וועלכער שרייבט צוואנד, כהאי לישנא:

„...שלמה זיידענוועבער איגנארירט פרינציפיעל אלע פעראָרדנונגען, נאקאזען און מאניטען פון דער מאכט. יעדע שטראף זיצט ער אב אין ארעסט, כדי ער זאל נישט ברויכען בעצאהלען. אן׳אויסנאהמוייזע בעדייטונג האט זיין בעציהונג צו דער סובסקריפציע פון דער לופט-פעדטיידיגונג. שלמה זיידענוועבער האט אונטערן דרוק פון בירגערליכע פאקטארען און נאך לאנגע דינגענישען געגעבען א דראבנע סומע. ווען מ׳האט פון איהם געפאדערט ער זאל העכערען די סומע, האט ער געענטפערט: כ׳מוז נישט געבען; כ׳וויל נישט געבען און א סוף. איהר קענט מיך דער׳הרג׳ענען, איהר קענט מיך דערשיסען און איך וועל אלץ איינס נישט געבען".

אלזא פאדערט דער „דזיען-דאברי" אזוי:

„אזעלכע טיפען דארף מען ראדיקאל עוקר מן השורש זיין. שלמה׳לע זיידענוועבער איז דעריבער א קאנדידאט נומער 1 קיין קארטוז-בערעזע, הגם פאר דער טובה פון דער זאך, פערדינט ער. אז מ׳זאל ביי איהם אוועקנעמען די בירגערליכע רעכט און ארויסטרייבען „נא זלאמאני קארק" פון די גרעניצען פון דער פוילישער מלוכה".

ס׳איז א בעוויסטע זאך, אז דער ה׳ שלמה זיידענוועבער איז א גרויסער קמצן. יעדאך צווייפלען מיר, צי ער האט טאקע אזוי געענטפערט, אין אזא לשון, ווי די צייטונג שילדערט.

ווי ס׳זאל אבער נישט האבען געווען די מעשה — קאנסעקווענצען ציהט די צייטונג פון דעם ארויס, אז:

„מיט בעדויערונג דארף פעסטגעשטעלט ווערען, אז אזעלכע זיידענוועבער׳ס זענען דא ביי אונז אין שטאדט א סך".

און דעריבער:

„אויף די אלע — אזוי פירט אויס די צייטונג — וועלכע האבען נישט ארויסגעוויזען קיין גענוגענדען פאטריאטיזם, וועט די געזעלשאפט פאדערען ארויסצולעגען אויף זיי א צוואנג׳ס-דאנינא און אפילו צו קאנפיסקירען א טייל פון זייער מאיאנטעק".

חוץ שלמה זיידענוועבער רעקאמענדירט דער „דזיען-דאברי" אוועקצושיקען קיין בערעזע צוויי יודישע פריזירערס: פרידמאן פון מלעטשנא 6 און וויינטרויב פון מלעטשנא 48, וועלכע האבען אבגעזאגט צו נעמען אנטייל א׳ן דער סובסקריפציע.

די דאזיגע ידיעה האט די צייטונג בעקומען פון יודישען פריזירער-צעך, וועגען וועלכען ער ברענגט גלייכצייטיג א בעריכט, אז אויף זיין פערזאמלונג האט ער דעקלארירט 100 זל. אויפן „פאן" און 37 מיטגלידער פון וועלבען צעך האבען אויסגעקויפט הלוואה-באנעס, אויף א סומע 780 זל.

איינשרייבונגען פון קינדער אין די פאווסעכנע שולען.

דעם 30 און 31 מאי, ווי אויך דעם 1 און 2 טשערוויעץ, וועלען פארקומען איינשרייבונגען אין אלע ראדאמער עפענטליכע פאווסעכנע שולען פון די קינדער, וועלכע זענען געבוירען געווארן אין יאהר 1932.

די עלטערען, אדער די אפיעקונעס פון די קינדער זענען מחויב צו מעלדען זיך מיט די קינדער אין די שולען, וועלכע זענען אנגעוויזען אין די דורך זיי דערהאלטענע איינשרייבדערמאנונגען.

צו דער איינשרייבונג ברויך מען מימנעמען די געבורטס-מעטריקע פון קינד. די עלטערען, אדער די אפיטרופסים (אפיעקונעס) וועלכע האבען דערהאלטען נאקאזען דארפען מיט די מעטריקעס זיך מעלדען אין דער קאמיסיע פון אלגעמיינער לעהרע, ביי דער בילדונג׳ס-אבטיילונג, פון דער שטאדטפערוואלטונג, מיט׳ן צוועק צו רעיעסטרירען די קינדער פון דערמאנטען שול-עלטער און זיי צו-טיילען צו דער אייגענטליכער שולע.

די עלטערען, אדער די אפיעקונעס, וועלכע האבען בדעה צו בילדען די קינדער אין אן׳אנדערע (נישט עפענטליכע) פאווסעכנע שולע, אדער אין דער היים, צי גאר אינגאנצען בעפרייען און אבלעגען די לעהרע פון די קינדער — דארפען וועגען דעם פערזענליך מודיע זיין דער קאמיסיע פון אלגעמיינער לעהרע. די וואס וועלן נישט ערפילען דעם דאזיגען חוב, וועלן צוגעצויגען ווערן צו פעראנטווארטליכקייט, אויפן סמך פון דעקרעט פון צוואנג׳ס-בילדונג.

בעז-סעזאהן...

אמאל, זאגט ז׳ער פעטער מילייזער, האבען מיר געהאט איין אוגערקע-סעזאן. אין דעם אוגערקע-סעזאן האט זיך געמאכט שטיל אין שטעטעל, שטיל ווי אויף א בית-הקברות.

אנגעהויבען האט זיך ר׳ער אוגערקע סעזאן, ווען די מענער האבען ארויסגעשיקט די ווייבער אויף דער לאנקע, און די מענער זענען געבליבען „סלאמיאנקעס". אין דעם סעזאן ווען די מענער האבען געדארפט געלט אויף „פאשע" פאר זייערע קיהעלעך, האט מען פראלאנגירט אלע אנדערע חובות; איז מען אין דער צייט געקומען צו איינעם מאהנען א חוב, איז געווען איינאיינציגער ענטפער: אוגערקע-סעזאן!

היי-יאהר, איז אבער צוגעקומען נאך איין סעזאן: א ב ע ז-ס ע ז א ן. איצט איז די צייט ווען עס בליהט דער בעז. אימעטום בליהט איצט דער בעז. סוחרים זענען געבליבען בעז—כסף, די בענק זענען געבליבען בעז-ווקלאדען. די טעאטערען זענען געבליבען בעז—באזוכער, די צוקערניעס זענען געבליבען בעז—געסט, די פאבריקאנטען זענען געבליבען בעז—מזומן. די אנגעשטעלטע זענען געבליבען בעז-פענסיע. די טשעקלעך זענען געבליבען בעז-פאקריטשע. די רעיענטען בלייבען בעז—הענט פון ארבייטען איבער׳שעה׳ן. די מיידלעך זענען געבליבען בעז—כלאפצעס. די דאנסינגען זענען געבליבען בעז—טאנצערס. די נאכט-לאקאלען זענען געבליבען בעז-פרייערס — בעז. עס איז איצט א בעז-סעזאן אין שטעטל.

אויך אין דער פאליטיק איז איצט א הויך-בעז—סעזאן. דער „פיהרער" גייט ארום בעז—קאפ. טשעמבערלען קומט אויף די פארלאמענט-זיצונגען בעז—שירם, מוסאליני איז די היינטיגע וואך געבליבען בעז — א נייע אנעקסיע. די היינטיגע וואך איז אוועק בעז—רעדעס. אין גענף דרייען זיך די דיפלאמאטען ארום בעז—א שטאך-ארבייט.

א חוץ דעם אוגערקע-סעזאן, איז היי-יאהר צוגעקומען נאך איין סעזאן — א בעז-סעזאן. אלע זענען בעז: די סוחרים זענען בעז—געלט, פראווינצער סוחרים פארען צוריק קיין ראדאם בעז—פעקלעך. די „פיהרערס" פון די אקס-מלוכות זענען בעז—מענשליכקייט.

יא רבותי, איצט איז דער בעז-סעזאהן און דער בעז-סעזאן איז פול ערגער פון דעם אוגערקע-סעזאהן.

אב - נעק.

מאיר הערץ

מענדעל פיליצער מיט זיין בני־בית ווילען עוקר זיין פון שטעטל

פון דער סעריע „די פוילישע פאוסטאניע"

XVII

מענדעל אנטלויפט פון שטעדטעל

אז מענדעל האט געזעהן, אז מ'קוקט איהם צו־פיעל נאך, און איבער די פענסטער מוזען זיין א גאנצע טאג אראבגעלאזט לאנגע נישט־דורכזיכטיגע פויערהענגלעך, כדי מ'זאל נישט קאנען זעהן, וואס אין שטוב טהוט זיך, — דאן איז מענדעל געווארען אונרוהיג. נאך דער זאוויערוכע מיט די דעלעגאטען, פרנסים און דעם סקאנדאל מיט פיניעלע תם און ר' וועלוועלע חסיד, איז ער אוועקגעפאלען אויף קאפ־וועהטאג, אז מ'האט איהם געמוזט א גאנצע נאכט לעגען טיכער מיט וואסער אויפ'ן קאפ. מ'האט שוין געוואלט לויפען נאכ'ן פעלדשער, אבער מענדעל האט נישט געלאזט, ווייל ער האט מורא געהאט, אז פאר גרויס קנאה און נקמה זאל איהם דאס שטעדטעל נישט אונטעררעדען, אז ער זאל איהם שלעכטס טון: אב'סמ'ען; האט ער געליטען א גאנצע נאכט גרויסע יסורים און אין דער פריה קויט אויפגעשטאנען א לעבעדיגער פון בעט.

אין שטעטטעל האט זיך דערווייל געקאכט אויף טיש און בענק. מענשען זענען נישט אבגעטרעטען פון מענדעל'ס פענסטער. אלע מאהל האט א צווייטער פערשפרייט אנ'אנדערע גוזמא איבער'ן שטעדטעל, אז ער האט געזעהן עסען ביי מענדלען אין שטוב אין גאלדענע טעלער'ס; אז מען קאכט דארט אין זילבערנע כלים, און, אז מ'טרינקט דארט טהיי אין זילבערנע טעפעלעך, געפאסט אין בריליאנטען. דאס שטעדטעל איז געגאנגען כאדאראם. מענדעל האט גענומען פלאנעווען צו אנטלויפען פון שטעדטעל, אבער ער האט בעשלאסען נאך א ביסעל אונטערצווארטען: אפשר וועט זיך דאס שטעדטעל פארט בערוהיגען; אויב נישט וועט ער דאן עוקר זיין.

האט זיך געמאכט אבער א פאל, אז מענדעל האט נישט געוואלט ווארטען אפילו א טאג און בעשלאסען, אז ער מוז אנטלויפען.

און געווען איז אזוי:

איינמאהל שפעט ביינאכט איז צו איהם געקומען ר' העשקעלע חלפן און צו איהם אזוי געזאגט:

— מענדעל, זאלסט וויסען, אז איך וויס, אז דו האסט ליגען אין שטוב א ים מיט גאלד. אויב וועסט מיר נישט געבען א שפארע פארציע גיב איך דיך אויס די רוסען און זיי וועלען ביי דיר מאכען א רעוויזיע און זיי וועלען שוין געפונען — וועט דיך טייערער קאסטען.

מענדעל האט אויפגעשטעלט מויל און אויערן און נישט געגלויבט, אז ער הערט אזעלכע רייד פון ר' העשקעלע חלפן, דעם איידעלען און שעהנעם יוד. ער איז געבליבען זיצען ווי געלעהמט און שווייגענדיג א ווילע זיך אבגערופען:

— ר' העשקעלע, כ'ווייס נישט צי איהר האט עפעס גערעדט צו מיר, אדער כ'האב נישט פערשטאנען, וואס איהר האט נאר וואס געזאגט —

ווען ר' העשקעלע האט איבערגעחזר'ט, האט שוין מענדעל גוט געהערט, אבער ער האט נאך אלץ נישט געגלויבט אז ער, ר' העשקעלע, מיינט עס ערנסט און ער האט זיך נאך אמאהל איבערגעפרעגט מיט א שמייכעל:

— ר' העשקעלע, מיינט איהר נישט אמאהל א שפאס, מיך א ביסעל איבערצושרעקען? — עה, ר' העשקעלע, מיר דוכט זיך, איהר מאכט מיט מיר א געלעכטער. אפשר זענט איהר בייז, וואס כ'האב אזוי שלעכט בעהאנדעלט די גבאים מיט די פרנסים, וועלכע איהר האט צו מיר אהערגעשיקט? —

— איך מאך מיר נישט קיין שפאס. מיך געהען קנאפ־אן די גבאים מיט די פרנסים. פאר מיינעטוועגען, גיב זיי יא, גיב זיי נישט. איצט רעד איך פאר מיר און איך פאדער פון דיר אויף אנ'ערנסט זאלסט מיר געבען א שפארע אפותיקא. אז נישט וועט זיין שלעכט —

מענדעל האט ווייטער נישט געגלויבט אבער ער האט זיך פונדעסטוועגען שוין א ביסעל דערשראקען און ער האט גענומען גלעטען ר' העשקעלען:

— ר' העשקעלע, איהר זענט דאך עפעס א חסידישער יוד, א מקורב ביים פשיסכער רבי'ן ר' אלימלך. דאס שטעדטעל האלט דאך פון אייך א עולם ומלואה; איהר זענט דאך עפעס א למדן, א ירא־שמים, א בעל מעשים־טובים, איהר וועט דאס נישט טהון. איהר מאכט געוויס ליצנות. איך שווער אייך, אז אויך איהר האט א טעות ווען איהר מיינט, אז איך האב טאקע געפונען אנ'אוצר.

— פערריד מיר נישט די צייהן, מיר וועסטו נישט דערצעהלען קיין באבע־מעשיות, ווי דו האסט אײַנגעקלאפט די גבאים מיט די פרנסים. פאר מיר וועסטו נישט האלטען קיין דין־תורה ווי פאר'ן רב. איך וויס אלץ. וואו האסטו דעם קאסטען מיט גאלד, וואס האסט געברענגט יענע פינסטערע נאכט? מיינסט, מען ווייסט נישט? פיניעלע דער נאכט־שומר האט געטראגען יענע נאכט א לאמטער און ער האט אלץ געזעהן. איך טרייב נישט קיין שפאס. גיעב אהער א ביסעל גאלד זאג איך דיר; אז נישט ביסטו מארגען ארעסטירט. איך מעג זיין א חסיד, א למדן, א מקורב אין פשיסכא, אבער גאלד האב איך ליעב און טאקע צוליב מיין עשירות בין איך אזא מקורב ביים רבי'ן און אויך אנגעזעהען אין שטעדטעל. אז כ'וועל דיך אפילו מסר'ן פאר די רוסען, וועט אויך קיינער נישט גלויבען אויף מיר. צווייטענ'ס קען איך עס מאכען דורך א צווייטען --

אין שטרענגען רעדען האט מענדעלע דערשפירט, אז ר' העשקעלע מיינט נישט קיין געלעכטער, און ער האט אנגעהויבען צוטערען. אין שטוב איז צוגעפאלען אנ'אימה. אויך די קאזאצקע יודענע חיה רויזעל איז איצט געזעסען איינגעבויגען אין דרייען און געהאקט א צאהן אין א צאהן. מענדעל איז צוגעשטאנען צו איהם מיט געבעט און תחנונים:

— ר' העשקעלע קרוין, איך וועל ביי אייך נאך עפעס אויסטוישען און וועל אייך געבען גוט צו פערדיענען. דערבארעמט אייך! וואס געהט איהר טהון. איך בין דאך א טאטע פון קליינע קינדער. —

— טהו מיר נישט קיין טובה און טויש נישט ביי מיר קיין געלד. גיב מיר א חלק פון קאסטען גאלד. וועסט זיך לאנג מיט מיר אמפערען, וועל איך דיר אויפרייסען די ווענד, אונטערהויבען די פאדלאגע און אפילו די שעניקעס פון בעט איבערדרעהען. נישט־קשה, העשקע חלפן ווייסט שוין איינמאהל גוט, וואו מען בעהאלט גאלד מיט בריליאנטען —

דערהערט דאס, האבען אלע א צאפעל־אויף געטהון, צומייסט איז געווען נידערגעשלאגען חיה רויזעל. זי האט אין דעם געזעהן א עונש פון מאגעלניצער רבי'ן ווען זי האט אבגענארט און נישט געוואלט בעשטעהן צו געבען איהם א דריט חלק פון אוצר, ווי ער האט זיך אויסגערעדט מיט מענדלען. אין איהרע אויערן האבען זיך איצט צעקלינגען דעם מאגעלניצער'ס ווערטער: זעה היה רויזעל, אז זאלסט נישט קיין חרטה האבען. זי האט איצטער געציטערט ווי א פיש. זי זעהט דאך בעשיינפערלעך, ווי דעם רבינ'ס ווערטער הויבען־אן מקוים ווערען. דער מאגעלניצער רבי האט איהר צוריקגעווארפען דאס טארבעלע געלד. דעם מאן האט זי אבגענארט; האט זי טאקע פארדאס ר' העשקעלע חלפן, וואס וויל זיי איצט אומגליקליך מאכען.

חיה רויזעל האט איצט נישט קיין כח און קיין מאכט צו רעדען מיט ר' העשקעלע. פאר איהרע אויגען שטעהט דער מאגעלניצער רבי און דאס גאנצע בילד, ווי זי האט זיך גערונגען דארט מיט'ן רבי'ן און אפילו אראבגענומען א רענדעל צו בעצאהלען פאר'ן פערד, וואס מענדעל האט זיך געבארגט.

און איז מענדעל געשטאנען ביי ר' העשקעלע, אין איהם אריינגערעדט און געבעטען ער זאל זיין געדולדיג ביז מארגען. מארגען וועט ער איהם געבען א שפאר ביסעל גאלד. ר' העשקע האט אבער נישט בעשטאנען און געזאגט:

— כ'פערשטעה, מענדל, די היסטס זיך און ווילסט נישט כ'זאל זעהן וואו דו האסט בעהאלטען דאס גאלד; יועל איך צומאכען די אויגען, נישט קוקען און דו וועסט דערווייל קאנען ארויסנעמען פונ'ם בעהאלטענעם ארט. כ'וויל דורכאויס, אז נאך היינט זאלסטו מיר געבען

דאן האט זיך שוין חיה רויזעל אויפגעשטעלט, זיך אויסגעדרעהט פון די מאנסבילען און אין א ווינקעל ביי דער קיך האט זי ארויסגענומען פון ביזעם א פולע האנד מיט גאלדענע רענדלעך און עס דערלאנגט ר' העשקעלע, וועלכער האט עס צוגעכאפט ווי הונגעריגער וואלף. אבער באלד ווי ער האט איבערגעצעהלט האט ער געשאקעלט מיטן קאפ: ניין, מענדעל, ס'איז אביסל ווייניג, נישט דאס נאך מיין איך.

אבער מענדעל האט אים איינגענומען און צוגעזאגט, אז ער וועט איהם א צווייט מאהל מעהר פערגיטיגען. ר' העשקעלע חלפן האט געמאכט א אומצופרידענע מינע, ווי ס'וואלט איהם ווייניג געווען, און, אז ער ווערט נישט איבערראשט. ער האט געזאגט א גוטע נאכט און דערמאנט מענדלען נאך אמאל שטעהענדיג ביי דער טהיר, ער זאל אים נאך צוגעבען. מענדעל האט איהם געבעטען ער זאל דאס האלטען בסוד, וואס ר' העשקעלע האט שטארק פערזיכערט.

(פארטזעצונג קומט)

מאי־ליד

י. ב. שטריימאן

ט'האט דער סאד א ווייסען טלית
אויפן קאפ זיך אנגעטון
און דער פויער נעמט דעם דלות
אויסראטען מיטן אקער־צאן.

אז עס וועט דער זייה געראטען
און דער זומער וועט זיין גוט
וועלען קראפאטוועס מיר בראטען
פרעגלען אויס דעם האזען־ניס.

עפל־ווין מיר וועלען טרינקען
פאר הונגער עסען ווייצען־ברויט
טאנצען, אז עס וועלען פינקען
הליען פון די פייער־קנויט.

די חזרים וועלען וואקסען
ווייל ס'וועט שפע זיין גענוג
קאפיטאלנע פעט די אקסען
און נאך פעטער — קי און ביק.

גענז וועלען גענגען, קאטשקעס — קוואקען
די טערקישע הינער — שרייען ווילד
ס'פערד וועט הירזשען, די מיקען — האקען
צי קענסטו נאך א שענער בילד?

ס'האט דער בוים א ווייסען טלית
אויפן קאפ זיך אנגעטון
אויפן הויף פירט ארום די כלות
אויף שפאציר דער שטאלצער האן!

עטליכע טרויעריגע בלעטלעך פון א טאג־בוך פון א ראדאמער יודישען פליט.

XVIII

אין סאמע צענטער פון דער שטאט ציריך האט זיך אונזער אויטא אבגעשטעלט. אויף איינער פון די באלעבאטסטע גאסען זענען מיר אויסגעשטיגען און פון דאנען געגאנגען א שפאר שטיקעל וועגס צו־פיס, דורכקרייזענדיק אין א זיג־זאג א גאנצע רייהע גאסען. דאס האט אזוי גרעטא ספעציעל מאניפולירט. זי האט געהאט א פערדאכט, אז מען פאהרט אונז ווידער נאך. זי איז געווען נערוועז און דורך דער גאנצער צייט, וואס מיר האבען אזוי מארשירט איבער די גאסען, האט זי געווארפען בליקען אויף אלע זייטען. אויף אלע מענשען, וואס מיר האבען בעגעגענט אויפן וועג, האט זי געווארפען א חשד, אז דאס זענען שפיאנען, אגענטען פון דער בערלינער געסטאפא. איהר חשד איז ווירקליך געווען בעגרינדעט. אין דער שווייץ האט דאן געראיעט פון נאציאגענטען. זיי זענען געווען פול אין אלע שווייצארישע פראווינצען. די געסטאפא האט אויסגעשפרייט דארט איהרע נעצען איבער צוויי טעמים: ערשטענס, וואס אין דער שווייץ זענען אריבערגעלאפען א סך פליטים און זי האט געוואלט האבען א קאנטראל איבער זיי, צי זיי האבען נישט אמאהל פערכאפט סודות פון דריטען רייך, און, צי די פליטים פיהרען נישט קיין גרויל־פראפאגאנדע; צווייטענס האט די געסטאפא געוויסט, אז אין דער שווייץ ארבייטען סאציאל־דעמאקראטען אין קאנספיראציע, אויסארבייטענדיק פערשידענע פלענער, ווי אזוי צו שטירצען און אויפצורייסען דעם נאצישען רעזשים. גרעטא האט דאס געוויסט און דערפאר איז זי געווען פארזיכטיג אויף יעדען שריט און טריט.

ביי יעדען קלענסטען פערדאכט האט גרעטא פערקירעוועט אין אנ'אנדער ריכטונג. ווען ס'האט זיך איהר אויסגעוויזען, אז מען שפיאנירט אונז נאך, האט זי אונז — מיך און מיין יאזעפ'ן אריינגעפיהרט אין א צוקערניע, אין א רעסטאראן, זיך אוועקגעזעצט מיט אונז ביי איינעם פון די טישלעך און געהייסן עפעס דערלאנגען. זי האט מכלומר'שט מיט אונז געגעסען און געטרינקען, אבער דער קאפ איהרער איז געווען ערגיץ אנדערש. זי האט נישט אראבגענומען קיין אויג פון די געסט און פערפאלגט מיט פיבערהאפטע שפאנונג יעדען איינעם, וואס איז אריין, אדער ארויס פון דער צוקערניע. ווען זי האט זיך בערוהיגט, פעסטשטעלענדיק, אז ס'געהט צו אין ארדנונג מיט אונז, האט זי געגעבען צו אונז א ווינק. מיר האבען זיך באלד אויפגעשטעלט און נאך ערלעדיגען דעם חשבון ביי דער קאסע זענען מיר ארויס און ווידער זיך פערנומען אין א נייער ריכטונג.

מיר האבען אייגענטליך שוין נישט געהאט אזוי ווייט צו געהן, אבער אירע אומקרייזען מיט וועלכע גרעטא האט פילפאך פערגרעסערט אונזער וועג, זענען געווען א מאנעווער פון איהר זייט, כדי אזוי־ארום צו דעזאריענטירען די יעניגע, וואס האבען אנ'אינטערעס אונז נאכצוקוקען, און גלייכצייטיג אויך צו דערגעהן, צי מ'ציהט איר נאך. מיר האבען אויפן וועג גארנישט גערעדט צווישען זיך, נאר שטיל אויסגעפיהרט אלץ, וואס גרעטא האט אויפן וועג אנגעוויזען.

העכער צוויי שעה צייט האבען מיר אזוי צו־פיס מארשירט איבער די גאסען פון ציריך. ענדליך האבען מיר פערקירעוועט פון רייכען און שענעם שטאדט־צענטער אין א זייטיגער געגענד. דא האט זיך באלד דער קאנטראסט געווארפען אין די אויגען. דא זענען שוין נישט געשטאנען אזעלכע פרעכטיגע הייזער. אויך די געשעפטען זענען דא נישט געווען מיט אזא קאמפארט, מיט אזא לוקסוס איינגעארדענט. מ'האט גלייך דערקענט, אז אין דער דאזיגער געגענד וואהנען נישט אזעלכע רייכע לייט ווי דארט אויף די פרינציפאלע גאסען אין מיטעל־פונקט פון שטאדט. דער בעשיידענער אויסזעהן פון די גאסען און אויך די דורכגעהער האבען שוין אליין פאר זיך געזאגט, אז דא וואהנען ארבייטס־מענשען און קליין־בירגער. דא האט מען נישט שפאצירט לאנגזאם, נאר געגאנגען שנעל. מ'האט זיך געאיילט און איינער האט דעם צווייטען נישט רעכט געזעהען.

ס'איז ווירקליך געווען אנ'ארבייטער־קווארטאל, געמישט מיט א קליינעם פראצענט פון קליין־בירגערטום.

דא האט זיך גרעטא געפיהלט זיכערער. איהר פנים האט זיך אויסגעלייטערט זי איז געווארען מעהר אויפגעהייטערט און שוין גיכער אויסגערעדט צו אונז א ווארט. די גאנצע שרעק איז אצינד פון איר אוועק און האט צו אונז געשמייכעלט א גליקליכע, וואס מיר זענען שוין נאהנט צום ציעל. זי האט מיך גענומען אונטער'ן ארעם, מיין יאזעף — אונטער'ן צוייטען, ס'זאל מיר זיין גרינגער צו געהן. פריהער האט זי מורא געהאט דאס צוטהון, עס זאל נישט צו ציהען קיין אויפמערקזאמקייט פון די טויזענדטער שפאצירענדע אויף יענע רוישיגע און בעוועגליכע גאסען. איך האב דארט נאכגעשלעפט די פיס און נישט איינמאהל שיער נישט אנידערגעפאלען. איך בין נאך געווען קראנק און ערשעפט. איינגעגאנגען איז עס דער דריטער טאג ווי איך בין ארויס פון בערלינער שפיטאל, כ'בין צובראכען אויפ'ן גאנצען קערפער און דער בלוטיגער קאשמאר פון קאנצענטראציע־לאגער שטעהט מיר נאך אין קאפ מיט זיינע גרוילהאפטע איבערלעבענישען. איך געה אזוי און זעה ווי מענשען בעוועגען זיך פריי, לאכען און זענען זארגלאז. איך בענטש די שווייץ און כ'וויל קושען יעדען שטיין. דאס גיעט מיר צו כח און כ'שלעפ אזוי מיינע מיעדע, קראנקע פיס.

מיר בלייבען ענדליך שטעהן ביי א הויז. גרעטא קאנטראלירט דעם נומער און ווען ער ווייזט זיך ארויס פאר ריכטיג, פירט זי אונז אריין אינוועניג, טהוט

(ווייטער אויף זייט 5)

דער חרם אויף יודישע פרויען אין ראדאם.

3 טיפען פרויען, וואס קויפען טריפה פלייש — צי איז דאס אויסשליסען מחוץ למחנה א ווירקזאם מיטעל? מ'וועט נאך לייגען די מענער אין חרם אריין און אויך זיי נישט ארייגלאזען אין שוהל.

עס איז א טומעל אין שטאדט מכח כשר און טריפה פלייש. לוים אינפארמאציעס, וואס דער ועד-הכשרות דערהאלט, שטעלט זיך ארויס, אז אין ראדאם געפונען זיך יודישע פרויען, וואס קויפען בעוואוסטזיניג טריפה פלייש און גיבען עס צו עסען זייערע פאמיליעס פאר כשר'ס. עס זענען אויך דא בעווייזען, אז זאגאר אין פרומע יודישע הייזער, וואו מען איז שטרענג אבגעהיטען, נישט אויסצומישען מילכיגע מיט פליישיגע כלים און מען איז שטארק מקפיד, אז די קיך זאל געפיהרט ווערן לויט די פארשריפטען פון יודישען ריטואל – אפילו אין אזעלכע רעליגעזע שטיבען ווערט מען געשטרויכעלט מיט עסען טריפה פלייש.

און שולדיק אין דעם זענען די אייגענע פרויען, וועלכע נארען-אב די מענער מיט די פאמיליע-מענטשען, פערזיכערענדיק זיי, אז דאס פלייש איז גלאט-כשר אהן דער קלענסטער שאלה.

און אט געגען די יעניגע יודישע פרויען האט דער רב מיט'ן ועד-הכשרות אנגענומען רעפרעסיע-מיטלען, וועלכע דריקען זיך אויס אין דעם, וואס מ'האט בכלל פערבאטען ארייצולאזען פרויען שבת צום דאווענען אין שוהל און בית-מדרש.

דער געוועזענער שבת איז געווען דער אנהויב פון די דאזיגע מאראלישע סאנקציעס. די עזרת-נשים, אזוי פון דער שוהל, און אזוי פון בית-מדרש, איז געווען גענצליך אבגעשלאסען. און די פרויען, וואס זענען געקומען צום דאווענען, האבען געטראפען פערמאכטע טירען און געמוזט אהיים געהן מיט די סידורים אומגעדאווענט.

וואס איז מען אויסען מיט אט דער תקנה? — דער ועד-הכשרות וויל איינפיהרען, אז יעדע יודישע פרוי זאל ארויסנעמען א צייגניש פון א כשר'ען קצב, אז זי קויפט ביי איהם פלייש און מיט דער דאזיגער צייגניש, זיך לעגיטימירען קומענדיג צום דאווענען אין שוהל און בית-מדרש, פאר די ספעציעלע כשר'ע שומרים, וואס וועלען דעלעגירט ווערען צו האלטען וואך.

מילא בלית ברירה איז עס, אדער מוז עס זיין א תקנה. עס איז אבער אין בעסטען פאל נישט מעהר ווי א האלב מיטעל און אפשר נאך וועניגער.

מיר מיינען דא נישט צו קריטיקירען די תקנה פון ועד-הכשרות און אודאי נישט צו אונטערשעצען, אדער נעגירען דאס כשרות-וועזען ביי יודען, בפרט אין דער היינטיגער אויסערסט-וויכטיגער צייט; אין דער צייט פון שחיטה-גזירה וואס איז נאר איין רינגעלע אין דער גרויסער קייט פון יודישע גזירות, אלטע, צי נייע. גראד האט די פראגע פון דער ריטועלער שחיטה בעקומען, אין אנבליק פון דער טראגישער יודישער ווירקליכקייט, אנ'אלגעמיינעם כאראקטער. זי איז ווייט ארויס פון רעליגעזען גדר, אדער אפשר בעסער געזאגט, איהרע ראהמען האבען זיך אויסגעברייטערט און אויסער פרומקייט, יודישקייט, אויך ארייגענומען דעם עקאנאמישען, דעם ווירטשאפטליכען מאמענט, וועלכער ווערט דורך דער בעגרעניצונג פון דער שחיטה בעדראהט לרעה פון טויזענדטער יודישע פאמיליעס—שוחטים און קצבים—וועלכע ציהען דערפון חיונה. די שחיטה-בעגרעניצונג איז בעזונדערס פיהלבאר פאר די פינאנסען פון די יודישע קהלות. אלזא נעמענדיק די אלע אויבען-בערירטע מאמענטען אין בעטראכט, קען בעשטימט נישט זיין קיין רייד פון וועלען פערמינערען דעם בעדייט פון א תקנה, וואס האט פאר א ציעל נישט צולאזען אונטערברעכען דעם יודישען דת און גלייכצייטיג אבצוהיטען א יודישע פאזיציע, אויף וועלכער עס האלטען זיך טויזענטער יודישע עגזיסטענצען.

און אויב מיר זאגען, אז די תקנה פון דאדאמער ועד-הכשרות איז אין בעסטען פאל א האלב מיטעל און אפשר דאס אויך נישט, איז עס דערפאר, ווייל מיר זעהען דערין א קנאפע ווירקונג.

פארוואס?

קודם-כל דערפאר, ווייל מיר גלויבען, אז די פרויען, וועלכע ערלויבען זיך עובר צו זיין אויף אזא טיעף-איינגעווארצעלטען דין, ווי ס'איז כשר פלייש, וואס איז איבערגעשטיגען די קראפט פון טרוקענעם בוכשטאב פון שלחן ערוך, און איז פערוואנדעלט געווארען אין א מנהג, אין א געוואהנהייט, וועלכע זענען שטארקער ווי א דין ווייל עס איז די צווייטע נאטור – ווען אזא זאך, ווי דין און מנהג, געוואוינהייט און צווייטע נאטור קענען ביי יודישע פרויען אזוי ווייט פערפיליגט ווערען, אז זיי זאלען בעגעהן א ברוך איבער אט די אלע געפיהלען, דינים און געוואוינהייטען, אויב דאס קען געשעהן, טא פון וואנען די זיכערקייט, אז די זעלבע פרויען וועלען זיך אבשטעלען אויס דער מורא, אז מ'וועט זיי נישט אריינלאזען אין שוהל, צי אין בית-מדרש? ווער זאגט דאס, אז זיי וועלען שוין אינגאנצען קומען אין שוהל-אריין? אזעלכע פרויען, עובר-עבירה'ניצעס, קענען זיך בעגעהן און מוחל זיין די שוהל אויך! דאס זענען פרויען פערטרעטערינס; פערטרעטערינס פון גאט און פאלק און זיי וועלען אהן דער שוהל אויך אויסקומען; דאס זענען פרויען, וואס ברעכען זיך אויס פון כלל און ווילען ממילא מיט איהם קיין שום געמיינזאמעס נישט האבען.

מ'האט דאס זעלבע געהערט פון א סך מענשען באלד שבת, ווי די תקנה איז נאר אריין אין קראפט און מ'האט די שוהל מיט'ן בית-המדרש געשלאסען.

אם כן מה הועילו חכמים בתקנתן?

יעצט א צווייטע פראגע. ריכטיג, מ'האט געשטעמפעלט, אבגעפסק'ענט יענע פרויען וואס קויפען טריפה פלייש און נארען אב זייערע מענער, פאר עוברי-עבירה, פאר פערברעכערינס, פאר בוגדות, פאר פעררעטערינס; גוט—מסכים. זיי זענען באמת ווערט אזא שווערען אורטייל; ריכטיג איז אויך, אז מען דארף זיי אויסשליסען פון כלל-ישראל און איזאלירען זיי ווי מצורעים, אפילו לייגען זיי אין חרם אריין אויך. מיר ווילען זיי אבסאלוט נישט פערטיידיגען. זאלען מען זיי נישט אריינלאזען אין שוהל אריין, אפילו נישט צו כל-נדרי. גוט אזוי. א שענע דיינע העצע. זאלען זיי ליידען. זיי האבען כשר פערדינט אזא פסק פאר טריפה פלייש. לאמיר וועגען זיי יעצט מעהר נישט רעדען. לאמיר יעצט רעדען וועגען אזעלכע יודישע פרויען, וואס שעמען זיך נישט, בעהאלטען זיך נישט אויס, נארען נישט אב די מענער, נאר געהען בפרהסיא, פראנק און פריי, אהן שום מורא און אהן שום בושה, אין די טריפה'נע יאטקעס און קויפען אפיציעל לעיני השמש, טריפה פלייש. וואס פארא מיטלען נעמט מען אן געגען אזעלכע יודישע פרויען?

געוויס וועט באלד קומען אנ'ענטפער: נישטא קיין עצה. דאס איז דער ערגסטער טיפ יודישע פרוי. געגען זיי קען מען זיך נישט העלפען. זיי זענען הפקר.

נו גוט, לאמיר אויך דאס אננעמען פאר אנ'ענטפער.

לאמיר-זשע א שמועס טהון וועגען נאך א טיפ יודישע פרוי, וואס נארט נישט אב דעם מאן און איהר פאמיליע אזוי ווי די ערשטע און קויפט נישט קיין טריפה פלייש בפרהסיא, ווי די צווייטע, נאר טהוט דאס מיט'ן וויסען פון איהר מאן און דערצו נאך בשתיקה אין געהיים, מחמת בושה. אבער זי טהוט דאס, פארוואס? ווייל זי איז א פרוי פון אנ'ארימען ארבייטער, פון ארימען פראסטען יודען, וואס קען נישט צאהלען א זלאט מיט 60 גראשען פאר א קילא פלייש. זי האט נישט דערויף און היות אהן פלייש קען זי נישט בעשפייזען איהר פאמיליע, קויפט זי טריפה פלייש וואס קאסט בעדייטענד ביליגער. די דאזיגע פרוי וויל נישט אבנארען איהר מאן, וועלכער גיעט איהר געלד אויף כשר'ס, זי וויל נישט פערדינען און אראבלאזען אין איהר קעשענע דעם אונטערשיעד פון כשר ביז טריפה'ס, ווי עס טהוט דער ערשטער טיפ פרוי, פאר וועלכע מ'האט אויסגעפונען די תקנה פון נישט אריינלאזען זי אין שוהל; אדער ווי עס טהוט דער צווייטער טיפ פרוי, וואס שעמט זיך שוין נישט און פאר וועלכע ס'איז שוין קיין תיקון נישטא; ניין, דער לעצטער טיפ פרוי. וועגען וועלכער מיר רעדען יעצט, איז דוקא א בעשיידענע. אנ'ארענטליכע אנ'ערליכע און זי וואלט זיכער געוואלט, אז איהר שטוב זאל עסען כשר'ס אבער וואס זאל זי טהון, אז זי האט נישט דערויף, אז זי קען נישט פערציכטען אויפ'ן אונטערשיד פון 60–70 גראשען פארוואס זי האט שוין צוקויפען ברויט אדער א זופ צום פלייש. זי טהוט עס נישט לשם אייגענעם פערדיענסט, צו זאמלען זיך א קניפעל; זי טהוט עס אויך נישט אויף להכעיס. זי ווייס, אז זי איז מיט איהר געוויסען נישט אין ארדנונג. זי בעדויערט זיך אליין און דאך טהוט זי עס, ווייל זי האט קיין עצה נישט, ווייל כשר פלייש איז פאר איהר א לוקסוס, אויף וואס זי קען זיך נישט ערלויבען. אזא פרוי וויל דוקא יא געהן אין שוהל אריין דאווענען, זי וויל זיך מתודה זיין. אויסגיסען איהר הארץ פאר גאט. און אויב מ'וועט איהר נישט אריינלאזען, וועט זי בלייבען אין דער היים און שטילערהייט לאזען א טרעהר איבער'ן סידור...

ווער ווייס דען וויפיעל אזעלכע יודישע פרויען עס געפונען זיך ביי אונז אין שטאדט?

מיר טראגען דא נישט ארויס קיין בעשולדיגונג געגען דעם ריטועלען קצב, אז ער נעמט א צו-טייערע פרייז. ס'איז שוין וועגען דעם א סך גערעדט געווארען. מ'האט אויך קאנפערענצען אבגעהאלטען און דער קצב האט געמאכט זיין קאלקולאציע, וואס איז אנגענומען געווארען פאר ריכטיג. דער חשבון איז צדק, אבער דער ארימאן איז געשעדיקט. ער וויל עסען כשר'ס, אבער ער קען זיך נישט פערגינען, סיידען ער זאל זיך אינגאנצען אבזאגען פון עסען פלייש און ווערען א וועגעטעריאנער – לעבען פון גרינוואַרג, אדער פון בלויז מילכיג. אויף דעם ווידער איז ער נישט אזוי רייך. דאס קאסט נאך טייערער. וואס זאלען זשע טון אין אזא פאל די ארימע יודישע מאסען, וואס שפארען אב דאס ביסען אין מויל. זיי פיהלען די גרויסקייט, די הארבקייט פון זייער פערברעך, ארויסגעהענדיג פון אלע שטאנדפונקטען, אבער זיי קענען דאך נישט עומד בנסיון זיין.

מיר בערעכטיגען דאס נישט בשום אופן. מיר שטעלען בלויז פעסט א טרויעריגען פאקט, אז ס'איז אזוי אין דער ווירקליכקייט.

ס'איז א פאקט, אז די קשיא: ואם תאמר מה נאכל, קען מען נישט פערענטפערען מיט קיין ויש לישב בדוחק...

אט אויף דער ליניע ליגט דער שווער-פונקט. דא דארף געפינען ווערן א לעזונג; די לעזונג דארף זיך אויסדריקען אין דער פארמול: געפינען אנ'אויסוועג ווי אזוי צו ערמעגליכען די ארימע מאסען צו עסען כשר פלייש כאטש צוויי מאהל אין דער וואך.

ווייל וואלט אזא לעזונג געפינען געווארען וואלט במילא גרינגער געווען צו בעקעמפען די ערשטע צוויי טיפען פרויען, וואס טוען עס צוליב פערדינסט און גלאט אזוי פון לייכטזיניקייט.

דאס וואלט געווען לויט אונז די בעסטע תקנה, און אלע פרויען וואלטען דאן געמעגט קומען אין שוהל אריין, ווען זיי וואלטען געוואלט.

און ס'וואלטען אויך דאן פערשפארט זיך צו היצען, זיך צו קאכען די יעניגע יודען, וואס קויפען עופות, הינער גענז, קאטשקעס און אפילו שענע אינדיקעס – בכן מ'דארף נישט דערלאזען די ווייבער קויפען אין טריפה'נע יאטקעס קיין רינד-פלייש, און אננעמען געגען זיי אפילו די הארבסטע שטראף-מיטלען, מיט כל-ערליי תקנות, אזש אזוי ווייט ביז פערטרייבען זיי אינגאנצען פון כלל-ישראל.

ניין, רבותי, איך, אני הקטן, בין נישט ענטציקט פון אזעלכע צוועקלאזע רעפרעסיעס, ווייל אויב דאס זאל בלייבן דאס איינציגע מיטעל, וועט נישט לאנג געדויערען און איהר וועט מוזען די שוהל און דאס בית-מדרש אויך פאר די מענער פערמאכען...

זוכט אנ'אנדערען וועג: אז יודען זאלען זיך קענען פערגינען צו עסען פלייש, טאקע כשר פלייש, ווייל א סך בעגעהן די זינד באונס, נישט ווילענדיג, מיט געוויסען-ביסען און מיט שמערץ און וועהטאג, ביז ס'ווערט ביי זיי א געוואהנהייט.

דערלאזט נישט צו דעם און געדענקט, אז די יודישע נויט איז גרויס.

איינער.

די צוויי „געלונגענע" וואהל-מיטינגען פון דער ראדאמער ענדעציע

זונטאג האט די היגע ענדעציע איינגעארדענט צוויי וואהל-מיטינגען, וועלכע זענען אראב מיט א „גרויסען" ערפאלג.

אויפן ערשטען מיטינג וואס איז צונויפגעברענגט געווארען אויף דער זאמלינע, אונטער'ן פרייען הימעל, זענען געקומען קוים 30 מאן, צווישען זיי מעהר ווי א העלפט סימפאטיקער פון פ. פ. ס.

אויפן מיטינג האט מען אראבגעבראכט א פרעליגענט אזש פון... פשיטיק (די ראדאמער ענדעקעס האבען א געוואלדיגע פאטשוטשע צו פשיטיק...) וועלכער האט אוועקגעלעגט די „גלענצענדע" רעדע. אין מיטען רעדען איז איז ארויסגעטרעטען איינער פון די פערזאמעלטע און צעטריבען דאס פרעזידיום פון מיטינג, וועלכער האט באלד געמאכט פיס אין זיין פארטיי-לאקאל.

דאס איז געווען דער סוף פון ערשטען וויעץ.

נישט קיין בעסער מזל האט געהאט דער צווייטער ענדעקישער מיטינג אין זעלבען טאג, וועלכער איז פארגעקומען אין דער קריסטליכער האנדווערקער-רעסורסע. דארט זענען געקומען בס"ה 60 צוהערער, דערונטער 15 פעפעסאוועצעס. אויפן צווייטען וויעץ האבען די ענדעקעס אימפארטירט א רעדנער פון אפאטשנע, א געוויסען פאכאלטשיק, א מאכער פון דער דארטיגער „סטראניסטווא נאראדאווע". דער אפאטשנער „גדול" האט מורא געהאט פאר די פעפעסאוועצעס און ער האט מיט א ווארט נישט קריטיקירט דעם רויטען מאגיסטראט. פארדאס האט ער אויסגעלאזט זיין גאנצען כעס אויפן „אזאן".

צום פראפאגאנדע-חודש פארן יודישן בוך

אין צוזאמענהאנג מיטן פראפאגאנדע-חודש פארן יודישען בוך, האט אונזער רעדאקציע באשלאסען צו פארשפרייטען דאס נייעסטע בוך „מענטשן און יארן" פון אונזער בן-עיר, מ. טייכמאן.

דאס איז זייער אן אינטערעסאנט בוך, וואס שילדערט א סך ראדאמער טיפען, וועלכע זענען אין אונזער שטאט גוט באקאנט.

דאס בוך איז דערשינען אין פארלאג „ליטעראַרישע בלעטער" און האט ארויסגערופען גרויס אויפזעען און אנערקענונג אין די ליטעראַרישע קרייזען.

יעדער ליבהאבער פון שיינע ליטעראטור, דארף דאס דאזיגע בוך פארשאפען און אונזער רעדאקציע.

דער פרייז איז 2 גילדען.

(ווייטער פון זייט 4)

ערגיץ א קוועטש ביי א קנעפעל אין דער וואנד און אויגענבליק עפענט זיך א טיר און ס'קומען ארויס צוויי יונגעלייט מיט שמייכעלדיגע פנים'ער. זיי נעמען מיך אויף די הענד און טראגען מיך ארויף אויפ'ן דריטען שטאק. גרעטא מיט יאזעפ'ן געהען אונטער מיר און שווייגען. אלע שווייגען מיר און מ'הערט נישט מעהר ווי טריט פון פיס, וואס געהען פלינק איבער די שטובען.

טראגענדיג מיך אזוי אויף די שטיגען קושען מיך די צוויי אונבעקאנטע יונגעלייט און בעפייכטען מיינע באקען מיט טרעהרען. זיי לאכען און וויינען און איך קוק אויף זיי אנ'ערשטוינטער. איך בין געוואלדיג פעראינטריגירט צו וויסען ווער זיי זענען און כ'וויל זיי איבערפרעגען, כ'דרעה אויס דעם קאפ צו גרעטא, אבער יענע שמייכעלט אויך און ווייזט מיר מיט א פינגער אויפ'ן מויל, כ'זאל שווייגען. כ'בעוויין נישט צו פרעגען ווייל שוין געפונען מיר זיך אין א שטילע וואהנונג פון א שווייצארישער ארבייטער-פאמיליע. מיר זענען נאר וואס אריבער די שוועל און מיר זענען אנטקעגענגעקומען מיין פרוי און מיין טאכטער יודיטא. איך האב דערזעהן צוויי שאטענ'ס, נישט קיין מענשען- סקעלעטען, הויט און ביין. דערזעהענדיג מיך א קראנקען, א פערענדערטען, אנ'איינגעבראכענעם און ווי פרעמדע טראגען מיך אויף די הענד, האבען די צוויי מענשען-שאטענס, די איינגעדארטע, איינגעשרומפענע, לעבעדיגע סקעלעטען אויסגעבראכען אין א ספאזמאטיש געוויין.

מיין פרוי און טאכטער זענען געבליבען שטעהן ווי פערגליווערטע, נישט האבענדיג קיין כח צו שטעלען א טריט נעהנטער צו מיר. ווען כ'האב דערזעהן אין וואס פאר א מעמד זיי געפונען זיך, האב איך געפיהלט ווי א שרעכעדיגע קעלט לויפט מיר אדורך איבער'ן גאנצען לייב, אזוי ווי מען וואלט מיך אריינגעווארפען אין א טייך פון אייז. ס'האט מיר געשניטען ביים הארץ און קיין טרעהר האב איך נישט געקענט ארויסברענגען. דער קוואל פון מיינע טרעהרען איז שוין געווען אויסגעטרוקענט און אנשטאט צו וויינען, בין איך געווארען פערשטארט און פערשטפייט. מיינע אלע אנגעזאמעלטע אונמענשליכע ליידען און יסורים, אזוי די פיזישע און מאראלישע, האבען אצינד ארויסגעשריגען פון מיין יעדען אבר און געוואלט אויפפלאצען און ארויסרייסען זיך. זיי האבען געזוכט אנעפענונג אויסצוברעכען און נישט געקענט געפונען. ס'איז מיר געווארען ענג. דאס האט מיך איינגעקורטשעט און מיט איינמאהל אבגעטויט מיין געהער און מיין ראיה: כ'בין געבליבען ליגען אויף די הענד פון די פרעמדע מענשען ווי א לייטיגע מאסע. מעהר ווייס איך נישט, וואס מיט מיר איז געשעהן. כ'ווייס בלויז, אז שפעטער האב איך זיך געזעהן ליגען אין א בעט און נעבען מיר זענען געזעסען מיין פרוי און קינדער און א פרעמדער יונגערמאן מיט גרעטא. כ'בין אויפגעקומען ווי פון א טיפען שלאף און דערפיהלט, ווי ס'ווערט מיר אלץ מעהר הייסער. דאס האבען מיך געבריהט די גרויסע פלעשער מיט הייס וואסער, וועלכע זענען געווען ארומגעלעגט מיין קערפער.

אלץ ארום מיר האט געשוויגען. יעדער האט געקוקט אויף מיר, נאר איין יודיטא איז געזעסען א דערשלאגענע מיט אנ'אראבגעלאזטען קאפ. זי האט זיך געשעמט צו קוקען מיר אין די אויגען אריין. מיך האט זעהר געשראקען איהר מעלאנכאלישע שטימונג און איך האב געפרעגט די ארומיגע וואס מיט איהר איז.

איך בין ערפאהרען א פרישע אויסטערלישע געשיכטע וואס האט פאסירט מיט מיין יודיטא אין קאנצענטראציע-לאגער, ווען מ'האט זי ארויסגעכאפט פון אויטא מיט וועלכען מ'האט אונז אוועקגעפיהרט פון בערלין.

(פארטזעצונג קומט)

זיי קריכען אויף די גלייכע ווענט...

אין מאנכע צייטונגען פון דער פוילישער פרעסע זינגט מען היינט א נײַ לידעל: יודען האָבען גאָרנישט, אָדער ווייניג געצייכענט אויף דער הלוואה פאַר לופט-פערטיידיגונג. צו די אַלטע שקרים און בלבולים, וואָס ווערען געוואָרפען טאָג-איין, טאָג-אויס אויפן אדרעס פון יודען, איז צוגעקומען אַן אַקטועל, א פרישצאַפּעלדיק „זמר'ל" וואָס ענטהאַלט א נייע העצע.

אונזערע שונאים, אונזערע מקטריגים ווילען שטענדיג און אומעטום אויסגעפונען בעשולדיגונג'ס-מאַטעריאַל אויף אונז. זיי געהט נישט אָן, צי ס'איז אמת, צי ס'איז ליגען — אַלץ איז ביי זיי א סחורה. אויף יודען איז א מצווה אויסצוטראַכטען אַלע נישט געשטויגענע, נישט געפלויגענע זאַכען. אַלץ וועט געהן אין קורס און נאַאיווע מענשען, וואָס ווילען גלויבען — פעהלען אויך נישט. בעזונדערס איז עס א סגולה, א טייער רעקלאַמע-מיטל צו פערשטאַרקען דעם טיראַזש פון די צייטונגען, ווען מען העצט און מען פערשוואַרצט יודען ס'פּנים.

זיי ווייסען עס אונזערע „פריינד". זיי האָבען עס שוין נישט איינמאָהל אויסגעפּרובט.

און דעריבער ביי יעדער נייע סיטואַציע, ביי יעדער ערשיינונג און געשעהעניש, מעג זיין פון פּאָליטישער, אָדער עקאָנאָמישער נאַטור, שטעלען זיי אויס די שמעק-נעז, זוכען אַזוי לאַנג ביז זיי געפונען עפּעס אַזעלכעס, וואָס זאָל מאַכען ען'עפעקט.

זיי זענען „גרויס-מייסטערס" צו שפּילען אויף יודישע נאָטען... זיי געפונען שוין אויס די געהעריגע מעלאָדיע.

היינט זינגען זיי א נײַ לידעל, אַ שפּאָגעל נייע אַקטואַליע, א פרישען שלאַגער: יודען ערפילען נישט זייער חוב בנוגע דער נאַציאָנאַלער הלוואה.

אין דעם גייעם כאָר זינגט אויך מיט אונזער היימישער „דזיען-דאָברי". ער האַלט שטענדיג אונטער זיינע קאַמעראַדען. איצט צייכענט ער זיך נאָך מעהר אויס. ער זינגט שוין אפילו אַליין אויס סאָליע-נומערען.

דורך דער גאַנצער צייט פון דער סובסקריפּציע האָט דער „דזיען-דאָברי" געטרומייטערט און סיגנאַלעוועט, אַז יודען צייכענען נישט. טיילמאָל האָט ער בפירוש ארויסגעשריבען יודען און טיילמאָל איז עס געגאַנגען ברמיזה, אָבער מ'האָט אויך פערשטאַנען וועמען ער מיינט. מ'האָט נישט געדאַרפען אריינלערנען קיין טיפען פשט.

און ווען די סובסקריפּציע האָט זיך אָפיציעל געהאַט געענדיגט, האָט ער צומאָרגענס, שבת, אין צוגאַב-טאָג, געמאַכט א שפּאַציר איבער אַלע בענק און ער האָט ערשט אויף דאָס נײַ געפּאַקט חטאים אויף יודען.

וואָס איז? — די יודישע בענק זענען נישט געווען אָפען פּאַראַכטאָגען שבת אין „דאָדאַטקאָווע" טאָג פון דער סובסקריפּציע.

און ער רעכענט אויס דער „דזיען-דאָברי" די נעמען פון יענע יודישע בענק, וועלכע זענען:

„באַנק דיסקאָנטאָווע" זשעראָמסקי 2; „קאַסאַ זאַליטשקאָווא" אויף זשעראָמסקי 3; „באַנק אודזשאַלאָווי ספּולדזשעלטשי" זשעראָמסקי 9; „קאַסאַ - קרעדיטאָווא" זשעראָמסקי 17; „ספּולדזיעלניא קרעדיטאָווא" זשעראָמסקי 21.

אַלזאָ, שבת דעם 6-טען מאַי, איז דער עקסטרע שליח פון „דזיען-דאָברי" געגאַנגען קוקען, וואָס טהוט זיך אין די יודישע בענק און דאָרט קיינעם נישט געטראָפען, ווייל זיי זענען געווען געשלאָסען צוליב שבת.

פרייטאָג, מיט א טאָג פריהער, ד"ה דעם 5-טען מאַי, ווען ס'איז געווען אָפיציעל דער לעצטער טערמין פון דער הלוואה-צייכנונג — דאַן איז דער שליח נישט געקומען. ער האָט א פנים גוט געוואוסט, אַז ער וועט טרעפען אומעטום, אין אַלע יודישע בענק, פול מיט יודען פון אַלע שיכטען, וואָס שטעהען אין אָגאָנקעס אין צייכענען די לופט-שוץ-הלוואה. אזוי איז עס טאַקע געווען און ווען ער קומט דאַן, וואָלט ער נשתומם געוואָרען און געמוזט שרייבען גוט וועגען יודען. ס'וואָלט געווען מלאך רע בעל כרחו יענה אָמן... איז ער אָבער געווען א „קלוגער". און כדי חלילה נישט „נכשל" צו ווערען, האָט דער „דזיען-דאָברי" ארויסגעלאָזט זיין „מליץ יושר" שוין נאָך אַלעם. נאָך בעסער: אין אַ טאָג, ווען ס'איז שבת און יודישע בענק זענען פערמאַכט. דאָ האָט ער „געשאָסען" צוויי האָזען מיט אַ מאָהל: לא-די, וואָס זענען נישט געשטאַנען קיין יודען און געצייכענט, זענען נאָך די יודישע בענק גופא, געשטאַנען פערהעמערט.

אָט, דאָס הייסט יודישער „פערראַט"!

צי הייסט דאָס נישט געקראָכען, געדראַפּעט זיך אויף גלייכע ווענד?

ראשית האָבען נישט אַלע יודען געוואַרט אויפ'ן לעצטען טאָג, והשנית האָבען טאַקע די ראַדאָמער יודען אין לעצטען טאָג, פרייטאָג, איבערפולט די יודישע בענק, שטעהענדיג אין גרויסע, לאַנגע רייהען, כדי קודם כל נישט צו פערשפּעטיגען דעם טערמין, און ערפילען זייער בירגערליכען חוב, און ממילא זיך אויך בעגעהן אָהן חילול-שבת, אין פאַל ווען עס ווערט אפילו פערלענגערט די צייכענונג אויף נאָך א טאָג.

די יודישע בענק קענען זייערע קליענטען און דערצו נאָך זעהענדיג די שטאַרקע פרעקווענץ אויף די הלוואה-צייכענונג, פרייטאָג, ערב-שבת, האָבען זיי געפּיהלט ביי זיך, אַז זיי האָבען נישט וואָס צו שרעקען זיך פאַר'ן „דזיען-דאָברי'ס" בדיקה, אפילו ווען ער סטראַשעט, אַז: דאָס פערמאַכען די יודישע בענק אין לעצטען טאָג פון דער סובסקריפּציע פאַר פּ. אָ. פּ. האָט זיין ספּעציעלען אויסרייד, אָבער ער וועט זיך אויך דערוואַרטען אויף אַ ספּעציעלע רעאַקציע פון דער זייט פון דער עפענטליכער מיינונג".

אַלזאָ, פריהער האָט ער געשריבען אַז יודען ווילען סתם נישט צייכענען, און יעצט קומט א פרישער פּזמון, אַז יודישע בענק האָבען נישט געלאָזט אַנדערע צייכענען.

אָבער וואָס איז די נפקא-מינה. אַזוי, צי אַזוי — ס'איז איין גרויסער שקר-בלבול.

און לאָמיר האָפען, אַז ס'וועט צוזאַמענגעשטעלט ווערען א סטאַטיסטיק, וועלכע וועט בעווייזען. אַז זיי, די אַלע אונזערע „גוטע פריינד" פון יענער פּרעסע, זענען געקראָכען אויף די גלייכע ווענד און ס'וועט זיין:

סתום פיות משטינינו ומקטריגנו.

דער מאַן האָט זי פערלאָזט און דער געליבטער האָט זי געשיקט אין גאַס אריין פערדינען

אויס נקמה געוואָלט אויסברענען די אויגען.

צו דער יונגער ראַדאָמער איינוואוינערין פרוי יוזעפא שעווטשיק האָט אָפט אָנגעהויבען קומען דער יונגער ארבייטער יוזעף פּאָטאָצקי. אזוי ווי איהר מאַן איז גאַנץ אָפט געפאָהרען צו זיין פאָטער קיין ווארשא, האָט זיך פּאָטאָצקי גענומען פוצען צו זיין בעקאַנטער און האָט מיט איהר אָנגעהויבען פירען א ליבע.

דער מאַן האָט זיך שפּעטער דערוויסט, אַז זי פערראַט אים און ער האָט זי פערלאָזען.

די פערליבטע האָבען זיך דאַן געפיהלט גאָר פריי און זענען געבליבען וואָהנען ווי מאַן און פרוי.

אין א צייט ארום האָט דאָס צוזאַמענלעבען געגעבען פרוכטען. פרוי שעווטשיק איז נעקומען אין אנדערע אומשטענדען און דאַן האָט איהר געליבטער זי געשיקט אין גאַס אריין פערדינען, כדי צו קענען איהם אויסהאַלטען.

ווען פּאָטאָצקי האָט געקריגען ארבייט אין דער היגער געוועהר-פאַבריק האָט ער שוין נישט געוואָלט מעהר וויסען, נישט פון איר און נישט פון זיין קינד. ער האָט זיי ביידע איבערגעלאָזט אויף הפקר און פערשוואונדען.

ביי דער שעווטשיק איז דאַן געבוירן געוואָרען א פּלאַן פון נקמה.

איינמאָהל ווען פּאָטאָצקי איז געקומען, כדי זיך דורכצורעדען מיט איהר וועגען מאַכען א סוף צו דער ליבע, האָט זי געכאַפּט א פלאַש מיט זויערשטאָף און אים דערמיט אָנגעגאָסען. ער האָט געהאַט גליק, וואָס זי האָט איהם נישט אויסגעברענט די אויגען. די גיפטיגע פליסיקייט האָט בלויז געטראָפען אויפן פנים און עס בעשעדיקט אַזוי, אַז ער האָט זיך געמוזט א לענגערע צייט היילען.

יוזעפא שעווטשיק האָט געהאַט א פּראָצעס אין קרייז-געריכט. זי האָט געטענה'ט, אַז זי האָט נישט געוויסט, אַז די פלאַש ענטהאַלט א שעדליכען שטאָף, ווייל זי האָט געהאַנדעלט אין א מאָמענט פון אויפרעגונג. דער „געליבטער" איהרער האָט אָבער פעסטגעשטעלט, אַז זי האָט יאָ געוויסט און זי האָט רק געוואָלט איהם אויסברענען די אויגען.

יוזעפא שעווטשיק איז פערורטיילט געוואָרען אויף אַנדערטהאַלבען יאָהר תפיסה מיט פערהענגען די שטראָף אויף דריי יאָהר.

אַר.

ראַדאָמער אינדוסטריע געניסט פון באָיקאָט אויף דייטשע סחורות

אין צוזאַמענהאַנג מיט'ן באָיקאָט אויף דייטשע סחורות, איז פערנאָטירט געוואָרען אין פערגאַנגענעם מאָנאַט א בעדייטענדע אויפלעבונג אין עקספּאָרט פון דער ראַדאָמער אינדוסטריע. דער צופלוס פון אויסלענדישע בעשטעלונגען אויף פאַיאַנס- און מעבעל-אויסארבייטונגען איז געווען א גרויסער.

די בעשטעלונגען, וואָס קומען אָן אין די ראַדאָמער פאַבריקען ענטהאַלטען א קלאַוזולע, אַז די סחורה קען נישט ווערען איבערגעפיהרט אויף שיפען אונטער דער דייטשער פאָהן.

קעלצער וואָיעוואָדסטוואָ געצייכענט 25 מיליאָן זל.

די קעלצער וואָיעוואָדסטוואָ האָט סובסקריבירט אויף דער הלוואה פאַר לופט-פערטיידיגונג א סומע פון העכער 25 מיליאָן זלאָטעס.

די שפּראַך און די העלדען פון «מענטשען און יאָרן»

(נאָך עטליכע באַמערקונגען צו מ. טייכמאַנס בוך)

אין'ם פאַר לעצטען נומער פון „ראַדאָמער קעלצער לעבען" האָב איך זיך פאַרנומען מיט דער קינסטלערישער זייט פון מ. טייכמאַנס נײַ בוך: „מענטשען און יאָהרען". האָב איך צוגעזאָגט אָפּצושטעלען זיך אויף טייכמאַנס שפּראַך און אויף דער קוועלע, פון וואַנען ער האָט גענומען זיינע העלדען.

אין פלוג האָב איך געגלויבט, אַז איך וועל קענען האַלטען וואָרט, אָבער ביים בעאַרבייטען דעם מאַטעריאַל האָב איך זיך ארומגעזעהן, אַז די אָנגעצייכענטע טעמע פאַרנעמט זיך אויף א גאָר גרויסע אַרבעט, וואָס נועט, ביים בעסטען ווילען נישט קענען אויסגעשעפּט ווערען אין איין נומער פון א וואָכען-צייטונג. וועל איך דאָס דעריבער בעהאַנדלען אין א ספּעציעלען זשורנאַל, וואָס גיט זיך אָב מיט שפּראַך-ענינים.

דאָ אָבער וויל איך געבען אַ קליינעם קיצור פון דער אָנגעהויבענער אַרבעט כדי צו בלייבען, פונדעסטוועגען, א וואָרטס-מאַן ביי אונזערע לעזער.

* * *

מיט יאָהרען צוריק פלעגט אַ פּראָווינצער יונגערמאַן ציטערען פאַר וואַרשא אימת-המות. ביים פאָהרען קיין וואַרשא, פלעגט אַזאַ יונגערמאַן זיך אויסשלייערען אין עסיג און האָניג אַבי מ'זאָל נישט דערקענען, אַז דאָס געהט אַ „קליין שטעדטעל'דיגער ליק", אַן „אויער", אַ „גרינער" מיט איין וואָרט: אַ „פּראָווינצער חיה". ערגער פלעגט אָבער זיין מיט דער פּראָווינצער שפּראַך, וואָס האָט אויף טריט און שריט פערראַטען...

איז מען דאָך אָבער אַ יוד, און אַ יוד, א למדן, ווייסט איהר דאָך, טהוט זיך אַן עצה: פלעגט מען פּרובען נאָכרעדען ווי די גרויסע שטאָדט רעדט. דאָס דאָזיגע נאָכרעדען האָט אָבער שטענדיג געהאַט אַ פערקעהרטע ווירקונג: אַנשטאָט רעדען ריין, שעהן און פאָלקסטימליך, איז אַרויסגעקומען אַ מין נאָכקרימעניש. מ'האָט געבראַכט מיט פערגרייזטע ווערטער, אַז די גרינגע גאַל איז אָנגעגאַנגען. אין בעסטען פאַל איז אויסגעקומען אַ מין „קאָזע דייטש".

ביז... פון ראַדאָמער-קעלצער געגענד זענען געקומען עטליכע יודישע שרייבער, וועלכע האָבען זייער פּראָווינצער שפּראַך אַריינגעפיהרט מיט האַק-און-פּאַק אין דער יודישער ליטעראַטור. איז נישט נאָר וואָס זיי האָבען זיך אויסגעגלייכט מיט דער שפּראַך פון דער גרויסער שטאָדט... נאָר האָבען ממש בערייכערט דעם יודישען שפּראַך-אוצר.

דער ערשטער פּיאָנער אויף דעם געביט איז געווען פ. בימקאָ מיט זיינע „גנבים". שפּעטער זענען געקומען: ל. מלאך (אָפּאַל", „דאָן דאָמינגאָס קרייצוועג"), מ. ד. גיסער („יאַריד"), יהושע פּערלע („יודען פון אַ גאַנץ יאָהר"), ש. בערלינסקי („אַ לעבען גייט-אויף") און ואחרון אחרון חביב — מ. טייכמאַן מיט זיין בוך: „מענשען און יאָהרען".

אייגענטליך האָט מ. טייכמאַן שוין מיט צוועלף יאָהר צוריק, נאָכן איבערזעצען „פּיער און לוציע" געצויגען די אויפמערקזאַמקייט מיט זיין קלאָרע און פאָלקסטימליכע שפּראַך, אָבער איצט מיטן דערשיינען פון „מענטשען און יאָרען" איז דער יודישע שפּראַך-מאַגאַזין בערייכערט געוואָרען מיט אַ היפּשען באַגאַזש נייע אויסדרוקען און ווענדונגען.

עטליכע ביישפּילען:

— וואָרעם געווען זענען דעמאָלט די צייטען אומרואיקע, און די מענטשלעכע אויערן זענען תמיד געווען אָנגעברייט צו פאַרנעמען עפּעס א בייז. (זייט 3)

— דער עולם טאַנדייטערס, שטומע נשמות, איז געבליבען שטיין אָט אַזוי, איינגעהילט אין די נישט איבעריק ווייסע טליתים און געדרייט מיט די ווייסלען אין די איבערגעקעהרטע אויגען. (ז' 4)

— ...האָט דאָס אַלץ צוזאַמען מיט די ווייבערישע געוויינען אַזאַ האַסטיגען ריס אַראָפּ געטון דעם גראָבען און דריקענדיגען שטילקייט-באַנדאַזש, אונטער וועלכען דער גרויסער הויף האָט ביז איצט געקרעכצט, אַז ס'האָבען זיך מיט אַמאָל צעעפענט פענצטער אין די אָפּיצינעס און מענטשלעכע פנימער האָבען אָנגעהויבען צו באַווייזען זיך הינטער די שויבען (ז' 12)

— ...קודם-כל גייטס אַראָף אין שטיבעל אַראַן דאַוונע מינחה אין דערנאָך על'מע צינעזאַמע שאַלשידעסן... (ז' 23)

— אָבער די שטילקייט האָט גענומען יוירן, אָנקוועלען און זיך פאַלדעווען און אַן אומרו האָט זיך געלייגט איבער די לייט וואָס ביים גרויסן טיש. (ז' 89).

— אין דער לופט האָט זיך געפילט עפּעס ווי נאָך אַן אויסלאָדונג פון א גרויסן שטורעם (ז' 100).

—און ווידער האָט מען זיך אָנגעהויבן שטופּן, יאָגן, רעדן, מאַכן אַ וואָרע פאַר דער פאַרחלשטער. מען האָט די פרוי זאַלבעצענט אַרויסגעטראָגען אויפ'ן ווינטערדיק פאַריתומטן הויף און די שטילע פאַרגליווערטע מורא אין טויער איז צוריק אַריין אין איר געלעגער (ז' 108).

— דאָס ברענענדיקע פייערל אויפ'ן שפּיץ פון פּאַפּיראָס האָט זיך מאָדנע אומרואיק צעגלאַנצט אין דער אַרומיקער חושכ'ניש און פאַרגרעסערט די שרעק (ז' 144).

די דאָזיגע ציטאַטען זענען ווי אַ טראָפּען אינ'ם ים פון שיינע זאַצען, וואָס בעטען זיך, מ'זאָל זיי ציטירען, איבערהויפּט יענע, וועלכע זענען גערעדט מיט דער שפּראַך פון ראַדאָם. אָבער נישט דאָ איז דער ריכטיגער פּלאַץ דערויף.

וועלען מיר דעריבער רעזומירען:

מיט זיין בוך „מענשען און יאָהרען" האָט מ. טייכמאַן נישט נאָר אַרויסגעוויזען זיך אַלס קינסטלערישער דערצעהלער, נאָר אויך אַלס וואויל-קענער פון דער יודישער שפּראַך.

די שפּראַך פון מ. טייכמאַן איז א רייכע, א קלאָרע און א געזונטע. (פּ' נח פּרילוצקי האָט אַ בעסערע בעצייכענונג: א יאָדערדיקע).

א ביסעל פאַרדראָסיג איז נאָר דאָס, וואָס ס'האָבען זיך אַריינגעכאַפּט אַזעלכע זאַצען, ווי:

— און סיבות, אויף וויפיעל ס'איז אונז בעוואוסט, האָבען די מענשען געהאַט א סך, פון וועלכע מיר וועלען דאָ נאָר אויסרעכענען עטליכע (ז' 5).

— איז דעריבער קיין וואונדער נישט, מיינען מיר, וואָס די דאָזיגע יודען האָבען זיך איצט מיט אַזאַ אימפּעט א לאָז געטון אָפּצוגעבען דעם לעצטען כבוד אַזאַ חשובן יודען. (ז' 6)

אַזעלכע זאַצען נעמען אָוועק די דערציילערישע פאָרם און טראָגען גיכער א פּובליציסטישען כאַראַקטער.

צום גליק געשיט דאָס אָבער אין גאָר געציילטע פאַלען, אַזוי, אַז זיי גייען פאַרלוירען אינם שלל פון שיינע, זאַפטיגע און דער עיקר — ריין-יודישע זאַצען.

עד-כאן — שפּראַך.

איצט וועלען מיר זיך אויף א רגע אָפּשטעלען וועגען טייכמאַנס העלדען:

ס'איז קיין סוד נישט, אַז טייכמאַנס העלדען זענען גענומען פון דער אייגענער שטאָדט — פון דער שטאָדט ראַדאָם. (מיט'ן אויסנאַם פון דער קינסטלערישער דערצעהלונג „כוחות", וואָס שטאַמט פון אַן אַנדערע סביבה, וואו דער מחבר האָט א צייט לאַנג פערבראַכט) בעסער געזאָגט: פון דער אייגענער סביבה. מעגען די נעמען פון די העלדען זיין פערדרעהט — דערקענט מען זיי אַלע שוין פון די ערשטע פּאָר שורות אָן. דאָס איז דערפאַר, וואָס טייכמאַן האָט נישט אויסגעזויגען זיינע העלדען פון דער פאַנטאַזיע, נאָר גענומען זיי פון דער ווירקליכקייט. דערפאַר אָטעמען זיינע דערצעהלונגען מיט לעבען. דאָס איז אומבעדינגט א געזונטע דערשיינונג אין דער ליטעראַטור.

גבריאל וויסמאַן.

אויפן וואהל-פראנט פון אלע פארטייען און בלאקען.

„מאביליזאציע" און „קאנצענטראציע" פון די כוחות — „מ'שיסט" פון אלע זייטען מיט פלאקאטען — א מבול פון מיטינגען — די „גענעראל-שטאבן" ארבייטען שווער ביים שטודירען די „מאפעס" — די וועהלער-„ארמעען" ליגען נאך איז די „אקאפעס" — ענדעקישער פרעזעס סאלטיק קען נעבעך נישט קאנדידירען צוליב דעם יוד מאיר קאגוט — די שווערע „הארמאטען" אויפן יודישן וואהל-פראנט.

מען גרייט זיך פון אלע זייטען איינצונעמען דעם שטאדט-ראט. מען מאכט די נויטיגע הכנות און יעדער בלאק פיהרט אדורך א „מאביליזאציע" פון זיינע כוחות.

דער ערשטער סיגנאל צום וואהל-קאמף איז שוין אבגעגעבען געווארען. דאס איז דער ערשטער ארויספאהר אויפן שליאכט-פעלד מיט בעזונדערע ליסטעס. גאנצע 6 „ארמעען" מארשירען צו דער פעסטונג, וואס שטעהט אין קיילעכדיגען מארק – צום מאגיסטראט. 6 שבטים מיט 6 פעהנער. דריי יודישע און דריי קריסטליכע. ואלה שמותם: קאטוילישער בלאק, ענדעציע, פ. פ. ס. בונד, פועלי ציון און דער בירגערליכער בלאק.

דערוייל ארבייטען די שטאבען, די גענערעלער, די סטראטעגיקער, די פאליטיקער. די „ארמעען" זעהט מען נאך פארלויפיג נישט. זיי ברויכען קומען אין טאג פון דער „גענעראל-אפענסיווע" – איבערמארגן זונטאג דעם 21 מאי. ווען די וואהלען וועלען פארקוצום שטאדט-ראט. ביז דאן שווייגען זיי. קוקען און שווייגען. די וועהלער-„ארמעען", די פראסטע „זעלנער" זענען נאך אין די „קאשארען". טייל ליגען שוין אין די „אקאפעס" גרייט אויפצונעמען דעם בעפעהל: „שיסען!"

די „גענערעלער" קוקען און שטודירען פארלויפיג די „מאפעס" און פאר זיי ארבייטען איצט די פראפאגאנדע-„מיניסטארען", וועלכע ארגאניזירען וואהל-מיטינגען, ברענגען אראב רעדנער, צו שטורמען, צו אגיטירען דאס פאלק צום גרויסען קאמף.

פון אלע זייטען „שיסט" מען מיט פלאקאטען, מיט אפישען. יעדע פארטיי, יעדער בלאק לאזט ארויס אלע מאהל א צווייטען פלאקאט צו „זיינע" וועהלער. די פלאקאטען דופען אויף וויעצען. דארט ווידער אפעלירט מען ס'זאלען ארייננטרעטען פרייוויליגע און העלפען שיסען מיט וואהל-נומערלעך.

מיט איין ווארט: ס'איז „קריעגס-צושטאנד" צווישען די היגע פארטייען און בלאקען, אזוי אויף דער יודישער און אזוי אויף דער פוילישער גאס. אלע ווארטען אב מיט שפאנונג דעם טאג פון די וואהלען, וועלכער וועט ענטשיידען דעם גורל פון אלע 6 ליסטעס: ווער ס'וועט ארויס א זיגער און ווער ס'וועט ארויס א בעזיגטער.

יעצט איז אבווארטונג'ס-צייט. הויבען זיך טאקע און ס'פאלען די שאנסען ביי יעדען צד אלע טאג. איין טאג פרעהט מען זיך און דעם צווייטען טאג ציטערט מען. אפטימיזם מיט פעסימיזם מישען זיך אויס צוזאמען און אבהענגיג פון זייטוישען זיך אויך די שטימונגען ביי די וואהל - מאכער'ס, ביי די פיהרערס, וועלכע רעכענען, קאלקולירען; אבער די ציפערען, דאס זענען דערוויל טויטע בוכשטאבען, וואס רעדען גארנישט, פראטעסטירען נישט און לאזען זיך איבערשטעלען אויף אלע פאזיציעס און וואו נאר זייערע רעכען-מייסטער'ס ווילען...

נישט מקנא צו זיין די וואהל-גענערעלער. עס ווילט זיך נישט זיין אין זייער הויט...

זיי פיבערען. די טעמפעראטור פאלט און הייבט זיך ביי זיי אלע רגע. אט פיהלען זיי זיך שטארק און מעכטיג און ס'דאכט זיך זיי, אז זיי האבען דעם נצחון אויף דער האנד; באלד אבער בעפאלט א שרעק פאר'ן געגנער, פאר'ן שונא און מען מיינט מי יודע וואס פאר אנ'ארמעע ער האט הינטער זיך...

„בעוואפענט" — זיך קודם-כל יעדער איינער; מען פיהרט דורך א קאנצענטראציע פון די כוחות, אבער אלע ציטערען ווי די פיש, אז ס'זאל אמאהל נישט קומען קיין ענטוישונג אויפ'ן גאנצען פראנט...

זיין מאיעסטעט דער וועהלער האט דאס ווארט און מיט איהם איז מען קיינמאהל נישט זיכער. ער קען אבטהון אויף טערקיש און געה רוף איהם קנאק-ניסעל.

דער וועהלער איז טאקע נאר א פראסטער זעלנער, די ארמעע; אבער ווען ער מארשירט צו דער וואהל"אורנע, וואקסט ער אויס צו א מלכות-דיגער, מאיעסטעטישער פיגור. ער איז דאן אונבעריהרליך און מ'קאן נישט, מ'טאר נישט ארייננקוקען איהם אין די פינגער, וואס פאר א וואהל-צעטעלע ער האלט אנגעברייט ארייננצווארפען.

דרך ארץ, זיין מאיעסטעט דער וועהלער געהט. מאכט א ווארע! —

• • •

ביז דאן, ביז צום גרויסען וואהל-טאג, איז דער וועהלער א מין אנאנים בעשעפעניש. אלע רעדען צו איהם, אלע טאנצען ארום אים, אבער קיינער ווייס נישט, וועמען ער הערט בעסער אדער צי ער הערט בכלל.

צום פוילישען וועהלער שטרעקען אויס די הענד דריי ליסטעס: פעפעסישע, ענדעקישע און די קאטוילישע. פון אלע דריי זעהט מען כסדר פלאקאטען, וועלכע ווערען ארויסגעשיקט אלס ערשטע פרובע - באליאנען. דערנאך געהט א סדרה וויעצען.

אינטערעסאנט, אז דער פרעזעס פון דער היגער ענדעציע סאלטיק איז נישט ארויסגעשטעלט געווארען פון זיין פארטיי אלס קאנדידאט אויף א ראטמאן. ווי מען שמועסט, האבען די ענדעקעס נישט קיין חשק זייער פרעזעס צו אנגאזשירען אין דער וואהל-אקציע צוליב דעם, וואס ער האט זיי נישט פערשאפט קיין איבריקען כבוד דורכ'ן פראצעס, וואס ערהאט געהאט מיט'ן יוד מאיר קאגוט, מיט וועמען סאלטיק האט געפיהרט גאנצע געשעפטען, נישט קוקענדיג אויפ'ן לאזונג „סוואי דא סוועגא", וואס ער פערטיידיקט אזוי הייס.

דער כאדעקיש-אזאנישער בלאק האט זיין פראגראם א ביסעל „זלאגאדזשיט". ער האט בעזייטיגט דעם 10-טען פונקט וועלכער האט געפאדערט, אז „יעדע אינדוסטריעלע און האנדעל'ס-אונטערנעמונג, אהן אונטערשיד ווער ס'זאל נישט זיין דער אייגענטימער — זאל אנגעפיהרט ווערען דורך א פאליאק".

א פנים, אז ס'האט זיך געפונען א קלוגער, וועלכער האט אויפגעקלערט די כאדעקעס און די אזאן-לייט, אז אזא פאדערונג, איז א צו-אויפגעשרויפטע, ווייל דער סיים אפילו האט נאך אזעלכע ענדערונגען נישט איינגעפיהרט. א כל-שכן, אז דער שטאדט-ראט איז נישט בערעכטיגט צו פערמעסטען זיך אויף קאנסטיטוציע - ענדערונגען.

דער „גאניעץ" ווידער, וואס פערנעמט זיך מיט די ראדאמער שטאדט-ראט-וואהלען, און ביז דא נישט לאנג שטארק אונטערשטיצט דעם קאטוילישען בלאק, האט פערדרעהט די יוצרות און איז פלוצלינג אריבער צו די ענדעקעס, פאר וועלכע ער צערייסט זיך דעם יאשטשיק. ער איז מבטיח, אז די קאנדידאטען, וואס די היגע ענדעציע שטעלט ארויס, וועלען ברענגען די ראדאמער איינוואהנער אונשעצבארע נוצען — ממש א ישועה.

די גרויסע גדולות פון די ענדעקישע ראטמענער אין שטאדט-ראט, האט ראדאם שוין געזעהען.

אבער דאס איז געווען א מאהל. היינט איז גאנץ עפעס אנדערש. אויף דער ענדעקישער ליסטע פיגורירען היינט צוו. אנד. יאן סאסקי, דער אייגענטימער פון א ברוי-הויז און שיטשעק — דער ראדאמער קעניג פון שינקע.

געהט טאקע ארום אין צוזאמענהאנג מיט דעם א ווערטעל צום גראם:

דער וואס שטימט אויף דער יעדינקע
דער בעקומט ביער און שינקע.

ווי בעוויסט טראגט די ענדעקישע ליסטע דעם נומער 1

• • •

ביי די יודישע ליסטעס ווייס מען דערוויל נישט ווער ס'וועט טיילען ביער מיט שינקע. אויף אונזער שפראך הייסס עס: א בילקע מיט פיש. ביי אונז זאגט מען בלויז צו. מען קארגט נישט מיט הבטחות. מילא, מיר יודען, זענען דאך עפעס א פאלק, וואס לעבט מיט בטחון. ס'איז פונדעסטוועגען א פראגע, צי די יודישע וועהלער וועלען גלויבען און וועלען ווידער זיך לאזען אבפרייערען...

די יודישע וועהלער ווילען נישט פערקויפען זייערע שטימען פאר א בילקע מיט פיש (און אודאי נישט, פאר ביער מיט שינקע, ווען סאסקי מיט שיטשעק'ן זאלען זיי וועלען געבען פאר דער פרייז פון זייערע וואהל-צעטלען.) אבער זיי וועלען פערלאנגען, אז ראטמענער, שליחי - ציבור אין שטאדט-ראט זאלען זיין טיכטיגע יודען, עהרליכע, איבערגעגעבענע, וועלכע זאלען פערטיידיגען מיט'ן גאנצען הארצן די יודישע אינטערעסען. מיט כבוד, מיט ווירדע און שטאלץ אלס יוד און מענש.

דערווייל לאמיר געהן אויף די מיטינגען און אזעלכע זענען אנגעקינדיקט אויף די לעצטע צוויי שבתים, א גאנץ היבשע צאהל. עס קומען צו אונז לויטער שישקעס, די שווערע הארמאטען. סאמא 42-ער: זרבבל, בוקסבוים, אלטער, עהרליך און נאך אזעלכע גדולים פון די פארטיי - צענטראלעס, פון בונד און פועלי-ציון. מסתמא וועט דער בירגערליכער בלאק אויך נישט בלייבען הינטערשטעליג און ער וועט אויך ברענגען זיינע קארפען - קעפ פון דער רעזידענץ ווארשא; איז טאקע כדאי צו געהן הערען די פראגראמען, די וואהל - פלאטפארמען, כדי דערנאך זיך פונאנדערקלויבען, צו אריענטירען זיך, וועלכע תורה ס'איז שענער, בעסער. צי די רעכטע תורה, צי די לינקע תורה; ווער ס'צאהלט א בעסערע פרייז, ווער ס'שילדערט א שענערען מארגען, ווער ס'מאהלט א ראזע צוקונפט. און דער עיקר, ווער ס'בעזיצט א גרעסערע קראפט אויסצוכשופ'ן דאס וואהל-שטימעלע פון געהיימען בעהעלטניש, וואו ס'ליגט נאך אונטער זיבען שלעסער...

לאמיר געהן, מיר די פראסטע חי וקימ'ס, די איינפאכע „שערעגאווצעס". לאמיר מקבל פניט זיין די „גענערעלער". היינט האבען זיי דאס ווארט!

הויפט - וואהל קאמיטעט בעשטעטיג,ט אלע וואהל-ליסטעס.

די „ווילדע" ליסטע אנולירט.

דינסטאג איז פארגעקומען א זיצונג פון הויפט-וואהל-קאמיטעט, געווידמעט דער בעשטעטיגונג פון די אריינגעטראגע-נע קאנדידאטען-ליסטעס אויף ראטמענער.

פאר גילטיג זענען געווארען אנערקענט אלע ליסטעס פון פ. פ. ס. מיט די קלאסען - פעראיינען; קאטוילישער בלאק (כאדעקיש - אזאנישער בלאק). פון קאטאליקען-נאראדאווצעס (ענדעציע) פון בונד, פועלי ציון און פון יודישען בירגערליכען בלאק.

די „ווילדע" ליסטע פון 2-טען וואהל-קרייז איז געווארען אנולירט דערפאר, ווייל זי ענטשפרעכט נישט די פארפליכטענדע פארשריפטען.

די אלגעמיינע צאהל פון אלע ליסטעס אין די בעזונדערע וואהל-קרייזען בעטרעפט 56.

ווערביר-אקציע צווישן די היגע פרויען פארן „לינת-הצדק"

מיט א צייט צוריק האבען מיר געגעבען א ברייטערע אפהאנדלונג אין אונזער צייטונג וועגען דער טעטיגקייט פון היגען „לינת - הצדק".

דא ווילן מיר איבערגעבען, אז טראץ אלע ענערגישע באמיונגען און אפעלען צו די ראדאמער פערמעגליכע יודען, וועגען מיטארבייט און אונטערשטיצען דעם „לינת-הצדק", כדי צו קענען אויסברייטערען די טעטיגקייט לטובת דעם ארעמען קראנקען, איז פארט נאך אלץ געבליבען ביים אלטען. עס רירט זיי נישט, די ראדאמער גבירים. זיי ווייסען נישט און פילען נישט, ווייזט אויס, אז נאך קיינמאל נישט האבען די יודישע ארעמע קראנקע זיך אזוי גענויטיגט אין מעדיצינישע הילף ווי היינט. צו וועמען דען זאל ער, דער ארימער קראנקער גיין אויב נישט צום „לינת הצדק"? זענען דאך אלע טויערען פארשלאסען פאר איהם. טא וואס זאל ער טון? זאל ער זיך ניט אנכאפען אינ'ם איינציגען רעטונגס-ברעט, וואס הייסט „לינת הצדק"?

דאס ווילען די יודישע גבירים, ווייזט אויס, נישט פארשטיין. פארדאס פארשטייען דאס אויסגעצייכענט די פארוואלטונגס-מיטגלידער פון „לינת", וועלכע טוען אלץ, כדי צו דערהאלטען די דאזיגע אינסטיטוציע, וואס עס מיינט: ראטעווען דעם קראנקען ברודער!

אבער ביי אלע אנשטרענגונגען פון די פארוו.-מיטגלידער קען מען פארט נישט דערגרייכען די געוואונשענע רעזולטאטען.

עס קאן אבער אזוי ווייטער נישט גיין. מען מוז געפונען א וועג, אז די דאזיגע נוצלעכע אינסטיטוציע זאל קאנען ווי געהעריג ארבייטען און אן, פארשטייט זיך, דעפיציטען.

צו דעם צוועק האט די פארוואלטונג פון „לינת-הצדק" באשלאסען אנצוהויבען א ברייטע ווערביר-אקציע צווישען די היגע פרויען, פאר די מיטארבייט פאר די דערמאנטע אינסטיטוציע.

שוין אין די נאהענסטע טעג וועלען א סך ראדאמער פרויען באזוכט ווערען דורך די פארוואלטונגס-מיטגלידער ד"ר אנשער און ד"ר פריידאס.

ס'איז צו האפען, אז קיין איינע פון די באזוכטע פרויען, וועט נישט אפזאגען איר מיטארבעט לטובת דער. אזוי נוצלעכער געזעלשאפט „לינת הצדק".

אנגעהויבן זיך די איינשרייבונגען אויף די זומער-קאלאניעס פון „טאז"

די טעג איז דער היגער „טאז" צוגעטרעטען דורכצופירען די איינשרייבונגען אויף די זומער-קאלאניעס אין גארבאטקע.

די דאזיגע קאלאניעס האבען א גאר גרויסע באדייטונג פארן יודישען ארימען קינד, וואס האט א מעגליכקייט כאטש 4 וואכען דורכן יאהר צו פארברענגען אויף דער פרישער לופט אין גארבאטקע.

הומאר

דאס קאן ער נישט

א מערקווירדיגער מענש דער היטלער. ער האט זיינע דייטשען צוגעזאגט צו געבען דאס טעלערעל פון הימעל, אז ער וועט זיי אנעקסירען די זון און די לבנה, אז ער וועט אויסשפרייטען דייטשלאנד פון בערלין ביז מיסיסיפי. דאס אלץ קאן ער די דייטשען געבען, נאר איין נאריש פערטעל קילא פוטער קאן ער זיי נישט געבען.

די אמת'ע קונץ

בעת פאן פאפען'ס בעזוך אין טערקיי, ווענדעט ער זיך צו א טערקישען פאקיר:

— ווייז מיר עפעס א קונץ. איך וועל בעצאהלען.

— א שאד אייער געלד — האט דער פאקיר געענטפערט — טשעמבערליין וועט אייך ווייזען אזא קונץ, אז די אויגן וועלן אייך איבערגעהן.

פארוואס זיי האבען אזוי פיינד אמעריקא

א זשורנאליסט פון אן אמעריקאנער צייטונג פרעגט רוזוועלט'ן:

— פארוואס האבען אייגענטליך די דייטשען אזוי פיינד אמעריקא?

— גאר פשוט: ווייל די דייטשען געפעלט נישט דאס אמעריקאנער געזעץ וואס הייסט רויבער זעצען אויפ'ן עלעקטרישען שטוהל.

זיין ראל

— וואס פאר א ראלע שפילט געהרינג?

— ער איז אן אויפגעפוצטע פיגור אין דעם שוי-פענסטער צוזיהען נאאיווע קונים אין געשעפט אריין.

געוווג איינער

דער עקס-קייזער ווילהעלם דער 2-טער האט די טעג געהאט א שלאפלאזע נאכט. זס האט זיך איהם געדאכט, אז עמיצער יויל זיך ארייננרייסען אין צימער, וועקט זר אויף דעם דינער, און זאגט צו איהם:

— גיי ארויס און זעה ווער עס קלאפט אויב דאס איז היטלער זאג איהם, ער זאל זיך אפטראגען, ווייל פאר האלאנד איז איין דייטשער פיהרער אויך גענוג.

וועלכע מוזיק וויל ער נישט הערען

— דער „פיהרער" האט ליב פאראדען און מוזיק.

— אבער פאר איין מוזיק ציטערט ער.

— ?

פאר הארמאטען-מוזיק.

אן אנצוג איז נישט קיין מאפע...

קליענט (צום שניידער): איך בין נישט צופרידען פון דעם אנצוג. איהר וועט מוזען שמעלען די פלייצעס, איינגעמען די ארבעל, איבערנייען די קנעפ און ענדערען די לאצען.

שניידער (אויפגערעגט): וואס מיינט איהר וואס, איהר מיינט, אז אזוי לייכט מאכט מען פאפראווקעס און פשערובקעס? אן אנצוג רארפט איהר וויסען, איז נישט קיין מאפע!

אויף א בילדער-אויסשטעלונג

בעזוכער (צום מאלער): וואס איז דאס פארא בילד?

מאלער: דאס איז נאפאלעאנ'ס צוריקקעהר פון מאסקווע.

בעזוכער: וואס? נאפאלעאן איז אנטלאפען פון מאסקווע אויף א מאטאציקעל? דאמאלס זענען דאך קיין מאטאציקלען נישט געווען?

מאלער: איך ווייס, אבער וואס זאל איך טהון, אז איך קאן נישט מאלען קיין פערד!

פון „דריטען רייך"

צוליב דעם מאנגעל פון פעטס אין דייטשלאנד, האט די רעגירונג פערבאטען צו דריקען אין די צייטונגען ארטיקלען און ידיעות מיט פעטע אותיות.

מען דערצעהלט אויך, אז דער דוחק איז אין דייטשלאנד אזוי גרויס, אז מען ערצעהלט א דייטשקע א פעטטען וויץ, באלעקט זי זיך.

א גאלדען ארטיקעל

מחותן (צום חתן בחור): איהר ווילט חתונה האבען מיט מיין טאכטער, מיט וואס בעשעפטיגט איהר זיך יונגערמאן?

חתן: איך האב ערפינדען א סם פאר מייז. די וואך האב איך אליין פער'סמ'ט פינף טויזענד מייז.

מחותן: און מיט דעם ווילט איהר מפרנס זיין א ווייב?

KINO APOLLO

גרויסער פריהמארגען פראגראם
שפאנענדער פילם
Student z Oxfordu
אין די הויפט-ראל:
ראבערט טאילאר
Od Poniedziałku
א ניי ווערק
לויט וואלד דיסנעי
א. נ.
„Królewna Snieżka"

KINO APOLLO

נאר ביז זונטאג!
א שענער פראגראם
נייעסטע פוילישע פילם
U kresu drogi
רירענדע געשיכטע פון א געלערענטען, וואס גיעט אפ זיין לעבען פאר די מענטשהייט
אין הויפט - ראל:
יונאשא סטעפאווסקי, טשוויקלינסקא, דאמאנסקא, בראדניעוויטש, ווישניעווסקא, בראדזיש.
איבערן פראגראם: צוגאבען

זיצונג פון בירגערליכן בלאק
אין קליינהענדלער-פערבאנד.

מיטוואך ביינאכט האט דער בירגערליכער בלאק אפגעהאלטען א זיצונג אין לאקאל פון קליינהענדלער-פערבאנד.

אויף דערזיצונג זענען געקומען אלע נייע קאנדידאטען, וואס ווערען ארויסגעשטעלט פון בירגערליכען בלאק, אויף ראטמענער אין נייעם שטאדט-ראט און אויך אלע געוועזענע יודישע בירגערליכע ראטמענער, וואס קאנדידירען אויך איצט.

אויף דער זיצונג האט דער געוועזענער יודישער לאווניק ה' משה ראטענבערג ערקלערט, אז דער בירגערליכער בלאק האט זיך געווענדעט צו די פראלעטארישע ארגאניזאציעס בונד און פועלי-ציון און זיי געמאכט א פארשלאג יועגען איינטיילען צווישען זיך די וואהל-קרייזען, כדי אזוי ארום אויסצומיידען די קאנקורענץ צווישען דריי יודישע ליסטעס, וועלכע קענען, צעשפליטערענדיג יודישע שטימען גורם זיין צום פערשפילען יודישע מאנדאטען.

די לינקע פארטייען האבען די אפערטע נישט אנגענומען און צו קיין אויסגלייך איז נישט געקומען. יעצט דראהט שאקע א סכנה, אז אין איניגע וואהל-קרייזען, וואו יודען האבען געהאט שאנסען צו געווינען א מאנדאט — אז ער זאל פערלוירען געהן און ס'זאל איהם ערראבערען א נישט-יודישער קאנדידאט.

צום סוף פון דער זיצונג איז אנגענומען געווארען צו בעשטימען 10 קאמענדאנטען פון וועלכע יעדער איינער זאל זיך פערשאפען 10 געהילפען און אויף אזא אופן ארגאניזירען א טיכטיגע וואהל-אקציע, וואס זאל זיך אויסדריקען אין בעוועכען פערזענליך די וועהלער אין די שטובען און זיי אניטירען אפצוגעבען די שטימען פאר'ן בירגערליכען בלאק.

מ'האט פערבעטען די יודישע גבירים

אין צוזאמענהאנג מיט דער סובסקריפציע אויף דער הלוואה פון דער לופט-פערטיידיגונג, האט מען איינגעלאדען אויף אנ'אנגעזעהען ארט, א גאנצע רייהע יודישע גבירים פון ראדאם, וואו מ'האט זיי אויפמערקזאם געמאכט, אז זיי האבען אביסל צו-ווייניג געצייכענט. מ'האט זיי דעריבער דארט פארגעלעגט, זיי זאלען דערלעגען און העכערען זייערע דעקלעראציעס צו אזא הויך, וואס ענטשפרעכט זייער מאטעריעלען בעשטאנד.

איינינע האבען אופן ארט באלד דערלעגט און א טייל האט געענטפערט, אז זיי וועלען אהיים געהן זיך מישב זיין, און אויב זיי וועלען איינזעהן, אז אז ס'איז ווייניג, וועלען זיי העכערען זייערע דעקלאראציעס.

אויף דעם האט מען זיי אין א מילדען און סאלידען טאהן ערקלערט, אז זיי ברויכען זיך נישט ערשט מטריח צו זיין אהיים צו געהן, נאר זיי קענען דא אין א צווייטען צימער האבען דעם ישוב-הדעת ווי לאנג זיי ווילען.

דאן האט מען יעדען פון די וואקעלדיגען העפליך אריינגעבעטען אין א זייטיגען צימער — אין א שענעם סאלאן — און ביחידות האט זיך יעדער פערטיפט אין זיינע מחשבות, געמאכט א שטיקעל דין וחשבון מיט זיך אויף וועלכער וועלט ער געפינט זיך און לסוף בעקומען א הרהור-תשובה — אז ס'איז טאקע אביסל צו-ווייניג.

די פערבעטענע יודישע גבירים האבען דערלעגט שענע טויזענטער. ווער צוויי-פאכיג, ווער 4-פאכיג און ווער 5-פאכיג און אלע זענען אוועק צופרידענע מיט א ריינעם געוויסען, אז זיי האבען ערשט ריכטיג ערפילט זייער בירגערליכען און פאטריאטישען חוב.

די מאמע פארזעצט די תכריכים אויף א נדן פאר דער טאכטער
וועלכע האט חתונה מיט'ן פיערטען מאן.
דער מאן נומער 3 האט פאר כעס און פערצווייפלונג אנגעביסען א האלבען פינגער.

א געוויסע יודישע פרוי ב. האט היינטיגען זונטאג געשטעלט א חופה מיט'ן 4-טען חתן. ריכטיגער: מיט איהר 4 טען מאן. מיט'ן שידוך איז געגאנגען אביסעל שווערלעך, ווייל דער חתן האט געוואלט א נדן. די מאמע פון דער „כלה", אנ'עלטערע פרוי פון קרוב 70 יאהר, וועלענדיג אויסגעבען איהר טאכטער שוין ענדליך אין א מזל'דיגער שעה, האט פערזעצט איהרע תכריכים, וואס זי האט זיך געהאט אנגעגרייט איבער 120 יאהר און צושטייער געגעבען צום נדן, וועלכער האט בעטראפען 400 זל.

וועגען דער חתונה פון פרוי ב. מיט איהר כוס רביעי, האט מען מיטגעטיילט איהר דריטען מאן שלמה בער. דאס האט איהם געווינשען זיינע א בעקאנטע שכנ'טע מזל-טוב צו דער חתונה פון זיין געוועזענער ווייב. שלמה בער איז אריין פון דאזיגען מזל-טוב אין אזא כעס און פערצווייפלונג אז ער האט דער פרוי, וואס האט איהם געבראכט די „בשורה טובה", אנגעביסען א האלבען פינגער.

טרויער - פייערליכקייטען צום אנדענק פון מארש. פילסודסקי.

היינט פאלט אויס דער 4-ער יאהרצייט פון מארשאל יוזעף פילסודסקי.

דער אנדענק פון מארשאל וועט ווערען בארט אין ראדאם מיט א רייהע טרויער-פייערליכקייטען און מיט 3 מינוט שווייגען.

אינטערווענץ אין דער וואיעוואודסטווא וועגען גמינע-בודזשעט

דער פרעזעס פון דער גמינע ה' זילבערבערג איז היינטיגע וואך געפאהרען קיין קעלץ אין דער וואיעוואודסטווא, וואו ער האט אינטערווענירט וועגען בודזשעט פון לויפענדען יאהר 1939.

דער גמינע-בודזשעט געפינט זיך ביים היינטיגען טאג אין דער וואיעוואודסטווא, וואו ער ברויך בעשטעטיגט ווערען.

מחמת דעם וואס דער בודזשעט איז נאך נישט צוריקגעקומען פיהלט זיך די נויטיגע שטארק פערענגט אין געלד, נישט קאנענדיג ארויסשיקען קיין „נאקאזען" איינמאהנען פאר קהלה-טאקס.

אין דער וואיעוואודסטווא האט מען דעם ה' זילבערבערג צוגעזאגט, אז דער בודזשעט וועט שוין אין דער נאהענסטער צייט צוריקגעשיקט ווערען א בעשטעטיקטער.

קריסטליכער דראזשקאזש בעליידיגט דאס פוילישע פאלק

דער דראזשקאזש פראנצישעק מאראווסקי איז געשטאנען פארן ראדאמער קרייז-געריכט אונטער דער בעשולדיגונג פון בעליידיגען דאס פוילישע פאלק. דער פראצעס איז בעטראכט געווארען ביי פערמאכטע טירען. נאכ'ן פערשליסען די געריכט'ס-פערהאנדלונג איז אויסגעליינט געווארען דער אורטייל, לויט וועלכען מאראווסקי איז פערמשפט געווארען אויף א האלב יאהר תפיסה.

כוליגאנעס צעבלוטיגען א יודישען יונגערמאן.

אויף זשעראמסקי 65 זענען דריי כוליגאנעס בעפאלען מיטוואך ביינאכט א גרופע יודישע יונגעלייט. צוויי פון די כוליגאנעס האבען מיט די פויסטען צושלאגען דעם יודישען יונגערמאן יודעל בערגאייזען און איהם צובלוטיגט.

מ'האט גערופען א פאליציאנט, וועלכער האט אלע דריי כוליגאנעס ארעסטירט אין נאהענסטען קאמיסאריאט.

די כוליגאנעס האבען אין קאמיסאריאט געלייקענט, אז זיי זענען גאט די נשמה שולדיק, נאר די יודען האבען גאר מיט זיי געשעפטשעט. דער פאליציאנט, וואס האט זיי ארעסטירט, האט גענוי איבערגעגעבען ווי ס'איז געווען און מ'האט אלע דריי איינגעזעצט אין פאליצייאישען ארעסט.

קאמוניקאט פון „ברית - הצה"ר".

זונטאג דעם 7/5 איז אין לאקאל פון בית"ר פארגעקומען די גרינדונג'ס-פערזאמלונג פון הצה"ר איינגעארדענט דורך דער איניציאטיוו - גרופע: י. לעשטש, מ. סאמעלסאהן, א. זאמער, ג. לעווין, י. מידלער, מ. גערטנער, י. פוטערמאן, ש. שרייבער, נ. טוכמאן, ז. סאבעלמאן. ביי דער אנוועזענהייט פון 45 עלטערע רעוויזיאניסטען ווערט ארומגערעדט די וויכטיגקייט פון הצה"ר-עגזיסטענץ אין ראדאם, אלע רעפערענטען זאגען זיך ארויס פאר דער פערשטארקונג פון דער בעוועגונג און עס ווערט געוועהלט א ועד אין פאלגענדן בעשטאנד: י. לעשטש, זאמער, רוטמאן, וויינטרויב. לעווין, מידלער, סעקר. ז. סאבעלמאן. ס'ווערט בעשלאסען אנצוהויבען אן אינטענסיווע טעטיגקייט אויף אלע הצה"ר - געביטען. גלייכצייטיג ווערט איינהייטליך אנגענומען איינצולאדנען דעם ראש-בית"ר זאב זשאבאטינסקי אויף אן עפענטליכען פארטראג.

Najlepsze, najmilsze i najtańsze
prezenty dla rodziny i przyjaciół
to
kuchenki, żelazka
grzejniki do rurek
poduszki i inne
Do nabycia na dogodnych warunkach w
Radomskim Towarzystwie Elektrycznym
Sp. Akc. w Radomiu
ul. Traugutta 53

גאלוואניזיר-אנשטאלט און מעכאנישע שלייפעריי
נעמט אן צו שלייפען פאלגענדע מכשירים:
1) פריזירער-מכשירים: בזשיטוועס, שערלעך און האר - מאשינקעס.
2) מעסערס, שערן, מאשין-מעסערס און חלפים.
3) אלערליי דענטיסטישע און כירורגישע מכשירים.

צו ניקלען טיילען פון:
ראווערען, אויטאבוסען און דאקטארסקע מכשירים.
צו זילבערן:
לעפל, גאפל, מעסער, לייכטערס א. ד. גל.
צו פאלירן:
פארשידענע מעטאלן אויף הויכגלאנץ.
סאלידע בעהאנדלונג!
גאראנטיע אויף הונדערט פראצענט
י. שטשערבאצקי זשעראמסקיעגא 21

Lustra
Szkła szlifowane
nietłukące
poleca „Szyboszlif" sp. z o. o.
Radom, Żeromskiego № 20
Tel. 23 - 20

Kino ADRIA
Do niedzieli dnia 14 maja rb.
»Biały motyl« W rol. gł. Sonia Henie
»Mała miss Brodwayu« w rol. gł. Shirley Temple
Od poniedziałku dnia 15 maja rb.
podwójny program
„Burza nad Bengalem" W rol. gł. Rochelle Hudson i Richard Cromwell
„Milioner na tydzien"

Kino ADRIA
שבת און זונטאג
פריהמארגנע - פילמען
„Włóczęgi"
w rol. gł.
Szczepko i Tońko
Film dozwolony od lat 10

ŻĄDAJCIE TYLKO „RIKSZA" GUM...? JEDWABNE

TARYFA OGŁ.: Na 1-szej stronie mm 1 szp. 40 gr
w tekscie mm 1 szp. 60 gr
na ostatnie stron. mm 1 szp. 25 gr.

1-szai ostatnia strona liczą 10 szpalt

אבאנאמענטס פרייז: פאר א חודש אין פוילען זלאט
אין פראנקרייך, בעלגיען 4 פראנק
אין אנדערע לענדער 30 סענט.

Redaktor CH.M. HERC   tel. 15 - 18 .טעל   Wydawnictwo „Radomer Kielcer Leben" Szwarlikowska 20